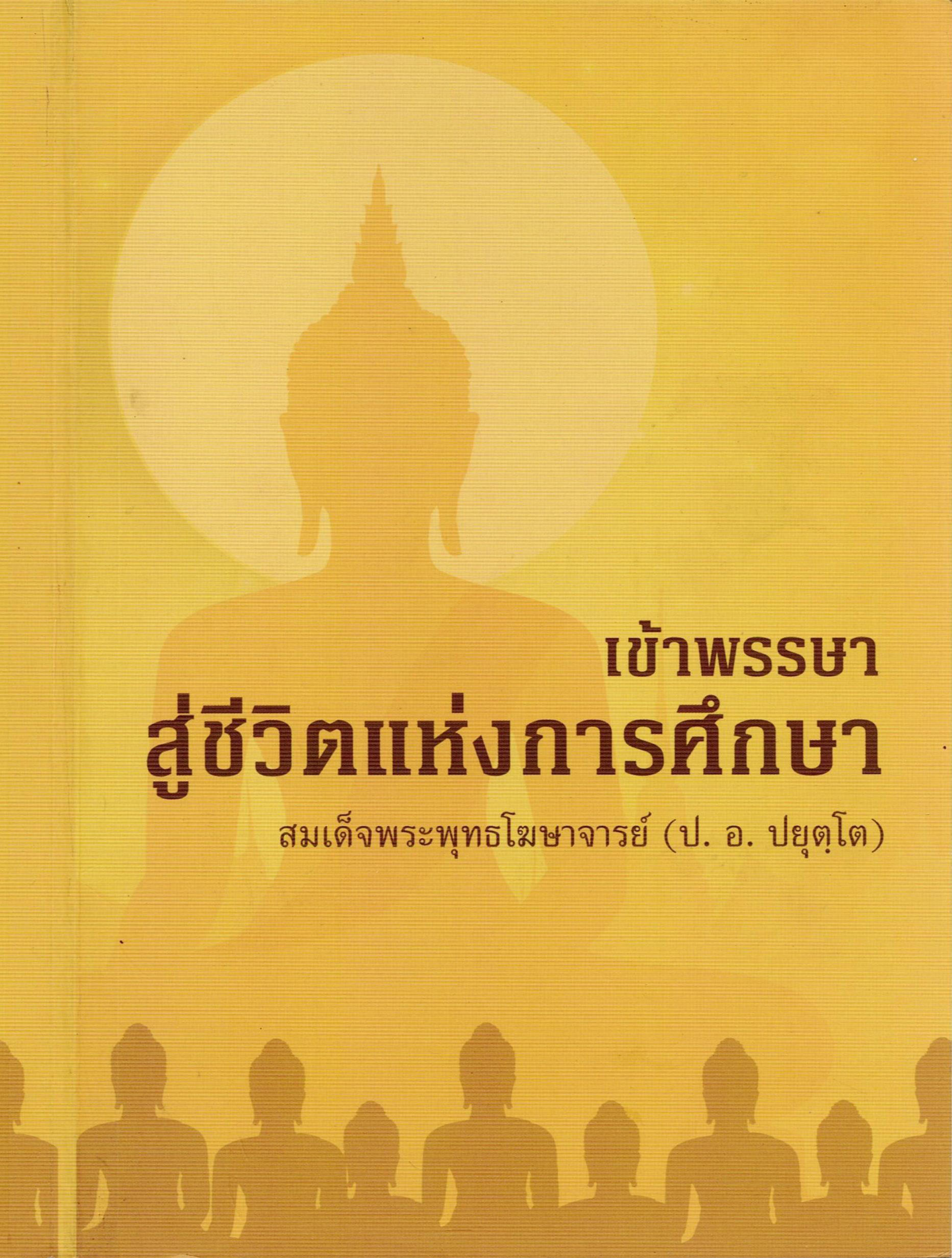

เข้าพรรษา
สู่ชีวิตแห่งการศึกษา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เข้าพรรษา

สู่ชีวิตแห่งการศึกษา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม

มูลนิธิบรรจงสนิท – สหปฏิบัติฯ

และ คณะโยมศรัทธา

อาสาฬหบูชา - เข้าพรรษา ๒๕๖๗

เข้าพรรษา
สู่ชีวิตแห่งการศึกษา

พิมพ์ครั้งที่ ๑ – มิถุนายน ๒๕๖๗ (พระนวกะ รุ่นพรรษา ๖๖)

พิมพ์ครั้งที่ ๒ – มิถุนายน ๒๕๖๗ ๓๓,๐๐๐ เล่ม

– มูลนิธิชาติภูมิ ป. อ. ปยุตฺโต ๕,๐๐๐ เล่ม
– มูลนิธิบรรจงสนิท – สหปฏิบัติฯ และ คณะโยมศรัทธา ๒๕,๐๐๐ เล่ม
– มงคลวารอายุครบ ๖๕ ปี นายสมเกียรติ ปานพูนทรัพย์ ๒ ส.ค. ๖๗ ๓,๐๐๐ เล่ม

แบบปก: ปัญจพล จิตตินันท์

ข้อมูล: **ธรรมกถา แก่พระสงฆ์วัดญาณเวศกวัน เข้าสู่พรรษากาล ๒๕๖๖**
บันทึกเมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๖
ผู้ถอดเสียงบันทึก ๑ : พระณต คุณานนฺโท
ผู้ถอดเสียงบันทึก ๒ : พระวิกร ภูริรตโน

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เจริญดีมั่นคงการพิมพ์
๕๕/๔ ถนนเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ ซอย ๑๐
แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐
มือถือ ๐๘๑ ๓๕๐ ๕๐๓๕ โทร. ๐๒ ๔๘๙ ๑๔๓๑
โทรสาร ๐๒ ๔๘๙ ๑๔๓๐
E-mail : rtp_234@hotmail.com

อนุโมทนา

ในโอกาสเข้าพรรษาแห่ง พ.ศ. ๒๕๖๖ อาตมาได้กล่าวธรรมกถา แก่พระสงฆ์ที่เริ่มจำพรรษา ต่อมา พระนวกะผู้ใฝ่ศึกษา ได้ถอดเสียงธรรมกถานั้น และจัดทำเป็นต้นฉบับหนังสือส่งไปที่ผู้กล่าวธรรม โดยขอพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ในวาระแห่งการเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๕๖๗ นี้ อาตมาได้ตรวจชำระสำเร็จเป็นหนังสือชื่อว่า *เข้าพรรษา สู่ชีวิตแห่งการศึกษา*

ในโอกาสนี้ โยมอุบาสกอุบาสิกามากหลายท่านได้ทราบความนั้นแล้ว มองเห็นว่า วัสสูปนายิกสมัย คือวันเข้าพรรษาของพระสงฆ์นั้น เป็นวันทำบุญพิเศษของประชาชนตามประเพณี เหมาะที่จะพิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นบุญกิริยาแห่งธรรมทาน อันจะเป็นทั้งการได้ร่วมกุศลอุดหนุนประเพณีบวชเรียน และได้ร่วมปฏิบัติกิจแห่งการเจริญสิกขาอันเป็นหน้าที่ของทุกคนผู้เป็นพุทธิกชนพร้อมไปด้วยกัน

ในวาระนี้ **มูลนิธิบรรจงสนิท – สหปฏิบัติฯ** และ **คณะโยมศรัทธา** ได้แจ้งบุญเจตนาขอจัดพิมพ์หนังสือ *เข้าพรรษา สู่ชีวิตแห่งการศึกษา* เพื่อเป็นธรรมทานในกาลแห่งวัสสูปนายิกา และร่วมอนุโมทนากุศลแห่งการศึกษาเจริญไตรสิกขาในพรรษากาลแห่งการบวชเรียนแต่นี้ไป

ขออนุโมทนากุศลจริยา อันพร้อมด้วยน้ำใจสมานฉันท์ของ **มูลนิธิบรรจงสนิท – สหปฏิบัติฯ** และ **คณะโยมศรัทธา** ที่ได้บำเพ็ญธรรมทานบุญกิริยาแห่งการให้ธรรมให้ปัญญาแก่ญาติมิตรประชาชนในมงคลสมัยสำคัญนี้ ขอให้บุญกิริยาแห่งธรรมทานนี้ มีผลเป็นการแผ่ขยายการศึกษาแห่งไตรสิกขา พร้อมทั้งนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่แท้และยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคมสืบต่อไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปยุตฺโต)

๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๗

สารบัญ

เข้าพรรษา สู่ชีวิตแห่งการศึกษา*

ขออนุโมทนาท่านสพรหมจารีทั้งหลาย วันนี้เป็นกาลเวลาสำคัญประจำปี คือ การเริ่มจำพรรษา โดยมีธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันสืบมา ในช่วงเวลาเข้าพรรษานั้น ซึ่งเรียกกันในสมัยเก่าก่อนสืบมาว่า ทำวัตรพระอุปัชฌาย์อาจารย์และพระเถรานุเถระทั้งหลาย

ที่ว่าทำวัตรพระเถระนั้น ไม่เฉพาะในวัดที่ตนอยู่เท่านั้น แต่มีพระเถระที่เคารพนับถืออยู่ในวัดอื่นที่ไหนๆ ก็เดินทางไปหากัน เรียกเป็นคำทางพระวินัยว่าไปทำสามีจิกรรม เป็นการปฏิบัติที่มิใช่เป็นเพียงธรรมเนียมประเพณีสืบกันมาเท่านั้น แต่เป็นธรรมเนียมประเพณีที่มีความหมายตามหลักการของพระธรรมวินัยพร้อมไปด้วย

พอเข้าพรรษา ก็มาสามีจิกรรมกัน

พระภิกษุทั้งหลายอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เรียกว่า เป็นสังฆะ ซึ่งแปลว่าหมู่ ก็คือเป็นชุมชนอย่างหนึ่ง

ทีนี้ ในการอยู่ร่วมกันนั้น ถ้าจะให้ดี ก็ถือหลักว่าต้องมีความสามัคคี

---

* ธรรมกถา ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าว online จากถิ่นไกล ๒๐๐ กม. แก่พระสงฆ์วัดญาณเวศกวัน ๑๔ ส.ค. ๒๕๖๖ ในโอกาสที่ได้เข้าพรรษา; พระภิกษุ ๒ รูป คือ ๑. พระณต คุณานนฺโท และ ๒. พระรวิกร ภูริรตโน ได้ถอดเสียงบันทึกธรรมกถานั้น และได้จัดทำรูปเล่ม เตรียมไว้พร้อมที่จะให้งานตรวจชำระต้นฉบับทำได้สะดวกและสำเร็จส่งพิมพ์ได้รวดเร็ว

ความสามัคคี ก็คือการมีความเป็นมิตร พร้อมด้วยน้ำใจไมตรีของหมู่ชนที่รักใคร่กลมเกลียวพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันดี และที่สำคัญลึกลงไปในใจ เรียกในทางพระว่า มีข้อที่ทำให้ระลึกถึงกัน โดยมีคุณความดีที่เคารพนับถือ หรือได้ทำการอันน่ารักที่ชวนใจให้คิดนึกผูกพันระลึกถึงกัน

ในความมีน้ำใจระลึกนึกถึงนั้น หนึ่งก็เริ่มด้วยว่า ตอนนี้เข้าพรรษา จะอยู่กันพร้อมหน้าแล้ว ก็แสดงความเคารพนับถือกันไว้ เปิดฉาก ในวาระเริ่มต้นนี้ ให้เป็นสัญญาณของการที่จะอยู่ร่วมกันโดยผาสุก ก็มาทำการแสดงออกที่ดีต่อกัน แสดงความเคารพนับถือกัน เป็นการได้ผูกใจกันไว้แล้ว ในเวลาอยู่จำพรรษา เมื่อมีการปฏิบัติกิจต่างๆ ตั้งแต่ศึกษาเล่าเรียนเป็นต้นไป จิตใจก็จะสบาย อบอุ่นดี ไม่มีความเศร้าหมอง ไม่ขุ่นข้องใจอะไรๆ ทำให้ชีวิตแห่งการอยู่ร่วมกันนั้น มีบรรยากาศอันดี ที่ทุกบุคคลเป็นอยู่และปฏิบัติกิจหน้าที่ทั้งหลายด้วยความปลอดโปร่ง โล่งสบาย อบอุ่นใจ

นอกจากนั้น ก็ทำให้คิดหาทางที่จะเกื้อกูลกัน เพราะได้ไปแสดงความสัมพันธ์กันไว้ดีแล้ว เมื่ออยู่ร่วมกันไป มีอะไรเกี่ยวโยงไป ก็ทำให้นึกถึงกัน แล้วก็มาช่วยเหลือเกื้อกูล มาสนับสนุนกัน แม้ท่านที่อยู่ห่างไกล ก็ได้ไปแสดงความระลึกถึงกันไว้แล้ว ก็ทำให้ไม่ขาดตอนของการที่จะติดต่อผูกพัน หลักการนี้ เรียกว่าเป็นสาราณียธรรม (สารณียธรรม ก็เรียก) แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องให้ระลึกถึงกัน

การทำสามีจิกรรมกันนี้ ก็เป็นการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมนั้น อย่างที่ว่าเมื่อกี้ พระภิกษุทั้งหลายอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนสังฆะ และบัดนี้พระภิกษุเหล่านั้นก็ได้มาแสดงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ด้วยการแสดงความเคารพนับถือกัน พูดตามหลักว่า ได้เข้ามาตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ไว้แล้วต่อกัน

ในขั้นเบื้องต้น ก็เป็นการได้แสดงความเคารพนับถือต้อนรับครูบาอาจารย์ ที่เรียกว่ากัลยาณมิตร ผู้จะมาเกื้อกูลในการศึกษาเล่าเรียนต่อไป คือมิใช่แค่ให้มีความรู้สึกที่ดีเท่านั้น แต่จะได้มาเกื้อหนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไปอีกด้วย

ทีนี้ ในเวลาทำสามีจิกรรมนั้น ก็มีการขอขมากัน ขอขมากันนี่ก็คือว่า เอ้อ.. ถ้ามีอะไรไม่สบายใจ ได้มีอะไรกระทบกระทั่งกันไว้ก็จะได้สบายใจว่า เอ้อ.. ต่อไปนี้ ไม่ถือสากันแล้วนะ ให้สบายใจได้แล้วนะ ต่อไปนี้ เราจะทำกิจอะไร จะเล่าเรียน จะทำอะไรต่ออะไรก็ปลอดโปร่ง โล่งใจ ทำได้เต็มที่ ก็เลยช่วยให้ได้ผลดีด้วย เป็นอันว่าได้ในแง่ที่ทำให้จิตใจโล่งสบาย หมดความรู้สึกที่จะกระทบกระทั่ง ไม่เฉพาะด้านภายนอก แต่ในใจนี่แหละสำคัญ แล้วก็จะได้พร้อมที่จะเกื้อหนุนกัน กับทั้งตัวเรา ก็จะได้เดินหน้าไปในการศึกษา ในการปฏิบัติได้อย่างดี อย่างที่บอกไปเมื่อกี้ว่า นี่ก็คือ สาราณียธรรม

ธรรมวินัยเป็นผู้ปกครองสงฆ์

สาราณียธรรมนั้น ก็มาหนุนพระวินัย คือสังฆะนี้อยู่กันด้วยวินัย เรามีวินัยเป็นเครื่องปกครองสงฆ์ หรือปกครองพระทั้งหลาย

ที่จริงนั้น ว่ากันตามหลักแท้ๆ ท่านย้ำไว้ พระสงฆ์นี้ มีธรรมวินัยเป็นผู้ปกครอง การที่มีพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้เป็นหัวหน้า เช่นว่าเป็นเจ้าอาวาส หรือเป็นอะไรต่ออะไรนี้ ที่จริง ท่านที่เป็นหัวหน้านั้น ก็แค่เป็นกระบอกเสียง หรือว่าเป็นปากเสียง เป็นทางผ่านให้แก่ธรรมวินัยเท่านั้น ตัวผู้ปกครองที่แท้ ก็คือธรรมวินัย นี่คือถือหลักการเป็นใหญ่นั่นเอง

สาราณียธรรมเข้ามาประสานผนึกให้มั่น

ทีนี้ ตามหลักการนั้น วินัยเริ่มต้นก็คือเป็นระเบียบ เป็นข้อปฏิบัติต่างๆ ทางกาย และทางวาจา ในการอยู่ร่วมหมู่ ร่วมชุมชน ให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ไม่ทำอะไรเสียหาย ที่จะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่กันและกัน หรือว่ารังเกียจกัน อันจะทำให้ปั่นป่วน หรือร้าวฉาน

ทีนี้ พอวินัยผูกพันรักษาชุมชนสังฆะนั้นไว้แล้ว ก็มีธรรม เริ่มด้วยสาราณียธรรมนี้ เป็นตัวเชื่อมประสานช่วยผนึกไว้ที่สำคัญ โดยที่ว่าวินัยนั้น บางทีหลายคนรู้สึกว่าเหมือนเป็นการบังคับ ทำให้แห้งแล้ง ถ้าคิดไม่ได้ วางใจไม่ถูก ก็ทำให้ได้ความรู้สึกเป็นแบบนั้น

ทีนี้ ถ้าจะให้แน่นแฟ้นดี ก็ต้องให้มีความรู้สึกที่ถึงจิตถึงใจให้ชื่นสบายใจเอาด้วย นี่ก็คือต้องให้ถึงธรรม มาพบกันในสาราณียธรรมนี้ ที่จะเป็นตัวผนึกสังฆะนั้น ให้มั่นคงในวินัยอีกชั้นหนึ่งเป็นอย่างดี

ทีนี้ **สาราณียธรรม** นั้น ก็อย่างที่เราทำกันเมื่อกี้ คือ สามีจิกรรม ก็อยู่ในสาราณียธรรม ๖ ประการ อันได้แก่

๑. เมตตากายกรรม กายกรรมประกอบด้วยเมตตา คือการกระทำและการแสดงออกทั้งหลาย ทางด้านร่างกาย ที่เป็นไปด้วยความรัก ความปรารถนาดี มีน้ำใจพร้อมด้วยไมตรี

อย่างที่พูดเมื่อกี้ การทำสามีจิกรรมนั้น เป็นการมารวมกันพร้อมกันมาทำการแสดงออก มีการกราบไหว้ อะไรต่างๆ ซึ่งก็คือเป็นเมตตากายกรรม ได้แก่กายกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา มีความรัก ความปรารถนาดี เคารพ รัก นับถือกัน นี่หนึ่งละ

๒. เมตตาวจีกรรม วจีกรรมประกอบด้วยเมตตา คือพูดจากล่าวคำที่แสดงถึงความรักความปรารถนาดี มีความเคารพนับถือกัน ให้อภัยกัน อย่างในการทำสามีจิกรรม ที่เปล่งวาจาขอขมากันเมื่อกี้

๓. **เมตตามโนกรรม** มโนกรรมประกอบด้วยเมตตา คือมีใจที่คิดดี หวังดี ปรารถนาดีต่อกัน เคารพนับถือกัน พบกัน ก็มีใจดีที่แสดงออกมาทางหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส แสดงออกมาทางกายด้วยการเคารพนบไหว้ และทางวาจาอย่างที่กล่าวคำในการทำสามีจิกรรมกัน ดังได้กล่าวไปแล้วนั้น ตลอดจนคิดช่วยเหลือ คิดทำอะไรๆ ให้แก่กันมากมาย ทั้งหมดที่ว่าทางกายและวาจา ก็มาจากในใจ

ที่ว่าเมตตากายกรรมนั้น ก็ไม่ใช่แค่ที่พูดเป็นตัวอย่างเมื่อกี้ พูดให้กว้างออกไป ก็ขยายไปถึงว่า ในการอยู่ร่วมกัน มีเมตตากายกรรม ก็ช่วยเหลือกันด้วยกาย เช่นว่ามีอะไรที่เป็นเรื่องส่วนรวม หรือท่านโน้นท่านนั้นจะทำอะไร แต่มีกำลังไม่พอต้องการคนช่วยเหลือ ก็ไปช่วยกัน ทำกิจทำการต่างๆ ให้สำเร็จ หรือในเมตตาวจีกรรม มีอะไรที่จะแสดงความปรารถนาดี จะแนะนำ จะบอกกล่าว จะบอกข่าวแก่กัน แม้จะให้การศึกษาอบรมอะไรต่างๆ สั่งสอนแนะนำ ตลอดจนบอกวิชาด้วยความหวังดี ก็เป็นวจีกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา

ตรงที่เป็นเรื่องของการศึกษานี้สำคัญ เมตตาวจีกรรมที่เป็นการแนะนำสั่งสอนนั้น ถือเป็นหน้าที่ของอุปัชฌาย์อาจารย์ ที่จะสงเคราะห์อนุเคราะห์ศิษย์ ด้วยอุเทศ ปริปุจฉา โอวาท และอนุสาสนี

๔. **อัปปฏิวิภัตตโภคี** แปลเป็นภาษาไทยง่ายๆ ว่า ได้มาแบ่งกันกินใช้ หมายความว่า มีของฉัน ของใช้ ของบริโภค อะไรๆ ที่เรียกรวมๆ ว่า มีลาภ องค์ไหนได้มาแล้ว ก็นึกถึงพระที่อยู่ร่วมกัน จัดแจกแบ่งปันให้ได้มีฉัน มีใช้ ไม่ขาดแคลนทั่วกัน ท่านอธิบายอีกด้วยว่า ถ้ายังไม่ได้แจกจ่าย ตัวเองก็ยังไม่ฉัน แล้วก็แบ่งปันแจกกันให้ทั่วถึง อย่างสม่ำเสมอ ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่เห็นแก่หน้า อะไรต่างๆ ทำนองนี้ เป็นความเสมอภาคสมานกันในเรื่องของความเป็นอยู่

๕. สีลสามัญญูคตา มีศีลเสมอกัน ศีลก็คือความตั้งอยู่ในวินัยนั่นเอง วินัยเป็นตัวแบบแผน เป็นระเบียบ เป็นระบบที่จัดตั้งวางกำหนดไว้ ศีลก็คือการที่ตัวคนนั้นรักษาวินัย หรือตั้งอยู่ในระบบระเบียบ แบบแผนนั้น

ในภาษาชาวบ้าน มักเรียกคนที่ปฏิบัติตามวินัย ว่าเป็นคนมีวินัย แต่ที่จริง ว่ากันตามหลัก ในภาษาพระนั้น การมีวินัย คือศีล หรือว่า ศีล คือการตั้งอยู่ในวินัย วินัยเป็นตัวบท เป็นตัวแบบแผน เป็นระเบียบที่เราจะปฏิบัติตาม เมื่อคนปฏิบัติตามวินัยนั้น ก็เรียกว่ามีศีล ก็เท่านั้นเอง

ที่จริง ศัพท์ของพระนั้น มีพร้อมอยู่แล้ว ศีลเป็นคุณสมบัติของคน วินัยเป็นตัวข้างนอกที่จะมาทำให้คนมีศีล ถ้าเป็นชาวบ้านก็เรียกว่า เอาวินัยมาบังคับคน แต่สำหรับพระ วินัยท่านถือว่าเป็นเครื่องฝึก คือเป็นเครื่องบอกให้รู้ว่าเราจะต้องทำอะไร ไม่ทำอะไร ดังที่ว่าพระมีปาติโมกข์เป็นวินัยหลักใหญ่ เป็นวินัยแม่บท

ทีนี้ ท่านว่าให้เป็นสีลสามัญญูคตา คือเมื่ออยู่ร่วมกัน ก็ปฏิบัติตนให้มีศีลเสมอกันทั่ว หมายความว่า เรามีวินัยเป็นหลักกลางอันเดียวกันแล้ว แต่ละบุคคลก็ประพฤติปฏิบัติให้ดีให้ถูกต้องตามหลักกลางนั้น แล้วทั้งหมดก็จะมีความเสมอสมานกัน

ถ้าบางคนบางท่านประพฤติเสียหาย ไม่เหมือนพวก เรียกว่าแตกพวกไป ก็จะเป็นเหตุให้ในหมู่คณะเกิดความไม่รื่นจิตสบายใจ แคลงใจกันบ้าง รังเกียจกันบ้าง แล้วก็ทำให้หมู่คณะเสียความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เมื่อมองจากสายตาของคนภายนอก ก็เห็นความเหลื่อมล้ำ มีความไม่เป็นระเบียบ ไม่สงบงาม เรียกว่า สงฆ์นั้นไม่งาม ก็จะไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส เสียทั้งภายในและภายนอก

ภายใน ก็อยู่กันไม่สงบ ภายนอก ก็ไม่เป็นหลักให้แก่สังคม ไม่พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการทำประโยชน์แก่ประชาชน แล้วก็ทำให้มีความรู้สึกต่อกันกับสังคมในทางที่ไม่ดีต่อกัน เป็นอันตรายอย่างหนึ่งที่จะมาขัดขวางเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติกิจหน้าที่ตลอดถึงการดำเนินชีวิตของตัวพระเองด้วย

เพราะฉะนั้น ท่านจึงถือเป็นสำคัญที่จะให้พระมีสีลสามัญญ์ด้วยการประพฤติปฏิบัติรักษาวินัยเสมอกันกับเพื่อนสพรหมจารี ไม่ทำตัวให้เป็นที่น่ารังเกียจ นี่ก็ได้อีกข้อหนึ่ง เป็นข้อที่ ๕ แล้ว

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิเสมอกัน หรือมีความเสมอกันในทิฏฐิ ตรงนี้ขอบอกให้ระวังสักหน่อย คือว่า ทิฏฐินั้น แปลว่าความเห็น แต่ความหมายนี้ ต้องระวัง อย่าเอาไปปนกับในภาษาไทย ที่ทิฏฐิ (หรือทิฐิ) มีความหมายคับแคบ คือในภาษาไทยนั้น พอพูดถึงทิฏฐิ/ทิฐิ ก็มองความหมายไปในทำนองว่าเป็นความดื้อรั้น เช่นพูดว่าคนนี้มีทิฏฐิ/ทิฐิแรง คือเอาแต่ความคิดเห็นของตัว

ขอให้มาทำความเข้าใจกันว่า ทิฏฐิ ที่แปลว่าความเห็น หรือการมองเห็นนั้น ก็คือความรู้ความเข้าใจ ได้แก่ปัญญาที่เป็นทุนของคนนั้นๆ เท่าที่เขามีอยู่ในเวลานั้นๆ ที่ทำให้ เมื่อถึงเวลานั้น เขามองเห็น รู้เข้าใจ อย่างนั้น เท่านั้น แค่นั้น ตลอดจนเชื่อถืออย่างนั้น พูดอีกทีว่า คือปัญญาของคนนั้นๆ อันเป็นทุนที่เขาได้มาแล้วก็มีอยู่ในเวลานั้น เรียกว่าเขามีทิฏฐิอันนั้นอย่างนั้นแค่นั้น

เอาละ เรามีปัญญาที่ทำให้เรามองเห็นอย่างนั้น แค่นั้น เข้าใจเท่านั้น เชื่อถืออย่างนั้น เราเห็น เรารู้แค่ไหน เราก็มองอะไรต่ออะไรเข้าใจได้แค่นั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้พัฒนาปัญญาที่เป็นทิฏฐินั้นต่อไปเรื่อย อย่าเพิ่งหยุด อย่ายึด อย่าติด อย่าปิดกั้นตัวเองเสีย

เบื้องต้นก็ให้พัฒนาทิฏฐิของตัวนั้น ให้มันเป็นสัมมาทิฏฐิ ให้เป็นทิฏฐิที่ถูกต้อง ให้ความคิดเห็นความเข้าใจเป็นไปตามเหตุผล เข้ากับหลักเหตุปัจจัย เริ่มเข้าทางของสัมมาทิฏฐิแล้ว ก็พัฒนาสัมมาทิฏฐิที่เป็นปัญญาต้นทุนของเรานี้ไปเรื่อยๆ ให้มันเจริญงอกงามมองเห็นทั่วตลอด จนกระทั่งแจ่มแจ้ง เป็นวิชชาไปเลย

เป็นอันว่า อย่าไปเข้าใจทิฏฐิ/ทิฐิแบบชาวบ้าน ท่านให้มีทิฏฐิสามัญญ์ ก็มีความเห็น ความเข้าใจ คือมีความรู้เข้าใจหลักการสำคัญของพระศาสนา เรื่องธรรมวินัยนี้ ในระดับที่ชัดเจนให้เสมอมองเห็นเทียบทัน ไปกันได้ กับเพื่อนร่วมหมู่คณะ คือสังฆะนี้ ไม่ให้ต้องขัดแย้งกัน

ถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจให้ชัดเจนพอ รู้นิดรู้หน่อย ผิดๆ ถูกๆ ก็เข้าใจผิดกัน เกิดความเห็นไม่เหมือนกัน ไม่ตรงกัน ก็มาโต้เถียงกัน อย่างที่ท่านเปรียบไว้ เหมือนเป็นคนตาบอดคลำช้าง

มีเรื่องในชาดกเล่าไว้ พระราชาทรงจัดให้คนตาบอดทั้งหลายมาชุมนุม แล้วเอาช้างมาให้คนตาบอดเหล่านั้นรู้จัก คนตาบอดจะรู้จักช้างได้ ก็ต้องลูบคลำมันดู ทีนี้ ช้างนั้นตัวมันใหญ่นัก คนก็คลำไปได้ไม่ทั่ว คนตาบอดนั้นหลายคน คนหนึ่งคลำไปที่ท้อง อีกคนหนึ่งไปคลำที่งา อีกคนไปคลำที่งวง อีกคนไปคลำที่หาง อีกคนไปคลำตรงนั้นตรงนี้ พอสมควรแก่เวลาแล้ว พระราชาทรงบอกว่าพอ เอาละ หยุด

ทีนี้ก็ให้คนตาบอดเหล่านั้นมานั่งเรียงกัน แล้วก็ไล่ถามไปตั้งแต่คนหัวแถว ว่าช้างมีรูปร่างเป็นอย่างไร

คนที่คลำหูช้าง บอกว่าช้างนี่ รูปร่างมันเหมือนกระด้ง เออ.. หรือเหมือนกระทะ จำไม่ได้ เรื่องมันนานแล้ว ผมเวลานี้ก็มีความจำเสื่อม เอาเป็นว่า คนนี้ก็ตอบไปอย่างหนึ่ง

ทีนี้ หลายคนคลำหัวช้าง ถามว่าช้างมีรูปร่างเป็นอย่างไร พวกนี้ก็พากันตอบว่า ช้างนี่เหมือนหม้อ อีกพวกหนึ่งคลำงาช้าง ตอบว่าช้างนี่เหมือนผาลไถ อีกพวกหนึ่งคลำตัวช้าง ตอบว่า โอ้โฮ! ช้างนี่อย่างกับฉางข้าวแน่ะ อีกพวกหนึ่งไปลูบคลำหลังช้าง บอกว่าช้างนี่เหมือนครกตำข้าว อีกพวกหนึ่งลูบคลำโคนหางช้าง บอกว่าช้างนี่เหมือนสากตำข้าว อีกพวกหนึ่งไปลูบคลำปลายหางช้าง บอกว่าช้างนี่เหมือนไม้กวาด... อีกพวกหนึ่งไปจับไปคลำอีกที่หนึ่ง ก็ว่าไปอีกอย่างหนึ่ง เหมือนเป็นคนละเรื่องๆ แล้วคนตาบอดเหล่านั้นก็เถียงกัน คนนี้ว่าช้างเป็นอย่างนั้น คนนั้นว่าไม่ใช่อย่างนั้น แต่ช้างเป็นอย่างนี้... ว่ากันนัวเนียจนกลายเป็นทะเลาะกัน พระราชาก็ได้แต่ทรงพระสรวลหัวเราะชอบพระทัย เพราะพระเจ้าแผ่นดินทรงทราบว่าช้างนั้นรูปร่างของมันเป็นอย่างนี้ แต่คนตาบอดคลำได้คนละส่วนๆ ก็มองเห็นไปเป็นคนละอย่างๆ ดังที่ว่านั้น

นี่แหละ ถ้าเป็นของเล็กๆ ก็มองชัดเจน เห็นได้ทั่ว รู้ได้ง่าย แต่ของใหญ่ เห็นยาก ยิ่งมีแง่มีมุม มีที่สลับที่ทับที่ซ้อน ก็ยิ่งยากที่จะมองเห็นได้ชัดตลอดโล่งทั่ว เหมือนกับความจริงของเรื่องใหญ่ๆ จะรู้เข้าใจให้แจ่มแจ้ง ก็ต้องมองเห็นทุกแง่มุมทั่วด้านของความเป็นไปในความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยทั้งหลายครบถ้วนทั่วรอบตลอดทั้งหมด

เหมือนอย่างคนทั้งหลายในโลกนี้ ที่ศึกษาเล่าเรียนกันอยู่ มองดูโลกโดยเห็นสิ่งทั้งหลายกันไม่ทั่วถึงทุกแง่มุมตลอดทั่วทุกอย่าง ทั้งในแง่ระบบความสัมพันธ์ และความเป็นไปของเหตุปัจจัยที่สืบทอดต่อกันมาว่าเป็นอย่างไร ก็มองได้เป็นแง่ๆ เป็นด้านๆ เป็นส่วนๆ เป็นตอนๆ ก็เลยเห็นไปต่างๆ กัน แล้วก็เกิดความเห็นต่างกันขึ้นมา พอมาคบ มาหา มาอยู่ร่วมกัน ถามไถ่ พูดจากันตอบกันไปตอบกันมา ก็ขัดแย้งกัน แล้วความรู้เข้าใจที่ไม่เหมือนกันก็เป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทขัดแย้งกัน ความสามัคคีก็เลยไม่มี

เพราะฉะนั้น อย่างน้อยจึงต้องให้มีความรู้เข้าใจสาระสำคัญของธรรมวินัย โดยเฉพาะหลักธรรมใหญ่ๆ อย่างไตรลักษณ์ ตั้งแต่อนิจจตา มาปฏิจจสมุปบาท บรรจบครบในอริยสัจ ให้รู้เข้าใจได้ความสำคัญ อาจจะลึกซึ้งอะไรต่างๆ ไม่เท่ากัน แต่รู้เข้าใจหลักการทั่วไปเสมอเหมือนกัน จะได้ไม่เห็นขัดแย้งกัน ให้เสียสามัคคี

นี้คือหลักธรรม ๖ ประการ ที่จะหนุนวินัย ช่วยรักษาสังฆะไว้ให้มั่นคงอยู่ดี เป็นหลักธรรมชุดเดียวที่เหมือนกับว่าจัดเป็นส่วนหนึ่งของวินัยปิฎก แม้จะอยู่ในคัมภีร์ปริวาร *(วินย.๘/๘๕๖/๒๓๗)* ส่วนหลักอื่นๆ อาจจะอ้างอิงบ้าง แต่มิใช่จัดเป็นหลักของวินัย

เป็นอันว่า ถึงเวลาเข้าพรรษา เรามาอยู่ร่วมกันแล้ว ก็เป็นวาระที่จะนำหลักสาราณียธรรมมาเน้น และเราก็ได้เริ่มด้วยมีเมตตากายกรรม มาทำสามีจิกรรม ในการเริ่มเข้าพรรษา พร้อมด้วยเมตตาวจีกรรม และมโนกรรมก็มา แล้วก็จะได้ตามด้วยอีก ๓ ข้อต่อไป ให้ครบทั้ง ๖ ประการ

หมู่คณะมั่นคงดี เพื่อชีวิตแห่งการเจริญไตรสิกขา

เมื่อมีสาราณียธรรม ๖ ประการแล้ว หมู่คณะก็อยู่กันดี เมื่อสังฆะมั่นคง แต่ละบุคคลก็มีชีวิตเป็นอยู่ดี ทีนี้ ชีวิตของพระก็คือการเจริญไตรสิกขา ในชีวิตของพระนั้น เมื่อมีสาราณียธรรมให้สังฆะอยู่ดีแล้ว ภิกษุแต่ละรูปก็จะได้ปฏิบัติกิจของตนเอง คือเจริญไตรสิกขาได้เต็มที่ เนื้อแท้ของชีวิตพระ ก็คือความเจริญในการศึกษา

พระพุทธศาสนานั้น ท่านย้ำไว้ เคยบอกให้แล้ว คัมภีร์ทั้งหลายกล่าวไว้บ่อยๆ โดยใช้คำยักเยื้องไปต่างๆ อย่างในอรรถกถาบางแห่งว่า "ติสฺโส สิกฺขา สกลํ สาสนํ" *(สํ.ฎี.๑/๒๖)* แปลว่า ไตรสิกขา คือพระศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้น

พระพุทธศาสนาทั้งหมดอยู่แค่นี้ ท่านจำไว้ได้ ก็จะดี พระพุทธศาสนาคืออะไร? เอาคำตอบอันนี้ก็ได้ ง่ายที่สุด บางคนบอกให้ไปเอาอริยสัจ ๔ แต่อริยสัจ ๔ จะเกิดผล ก็ต่อเมื่อมีไตรสิกขา ตัวจริงที่ออกงานอยู่ตรงนี้ คือ "ติสฺโส สิกฺขา สกลํ สาสนํ" ไตรสิกขาเป็นพระศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้น

ก็อย่างพระใหม่ที่มาบวชกันนี้ เรียกกันว่าประเพณีบวชเรียน ที่มาบวชนั้น ก็เพื่อเรียน เรียนคืออะไร เรียนก็คือศึกษา ใช่ไหม? นี่แหละชีวิตของพระ ก็คือเรียน

"เรียน" นั้น ภาษาพระเรียกว่า "สิกขา" แต่ในภาษาไทยใช้สันสกฤตว่า "ศึกษา"

ทีนี้ สิกขากันไปๆ ก็เจริญก้าวหน้าในสิกขาหรือการศึกษานั้น พอเข้าถึงเนื้อตัวของพระพุทธศาสนา ก็เป็นเสขะ คือเป็นนักศึกษา เสขะนี่ ท่านว่าตั้งแต่เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล จนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล รวมเป็นเสขะ ๗ ขั้น*

ที่ว่าไปนั้นเข้มนัก มีอรรถกถาผ่อนให้ว่า กัลยาณปุถุชน (ขอเรียกสั้นๆ ว่า กัลยาณชน) ก็เป็นเสขะ โดยอ้างคำตรัสของพระพุทธเจ้าว่า "ภิกษุ เพราะศึกษา ฉะนั้นจึงเรียกว่า เสขะ (ผู้ศึกษา, นักศึกษา)"•

เป็นอันว่า พระพุทธศาสนาทั้งหมดนี้ คือไตรสิกขา พอเข้าศึกษา ก็ได้เริ่มทำหน้าที่ของพระ เมื่อทำหน้าที่ได้ผล ก็เป็นเสขะ คือเป็นผู้ศึกษา พอจบการศึกษา คือสิกขิต/ศึกษิต ก็เป็นอเสขะ แปลว่าผู้ไม่ต้องศึกษา คือเป็นพระอรหันต์ ทั้งหมดที่ว่ามา พระพุทธศาสนาก็เป็นเรื่องของการศึกษา คือการพัฒนามนุษย์ เท่านั้นเอง

---

* นี้ว่าตามอภิธรรมปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ คือ ปุคคลบัญญัติ *(อภิ.ปุ.๓๖/๕๗/๑๔๙)* ถ้าพูดตามนิยมของอรรถกถา ก็ว่า พระอริยะ ๗ คือ ผู้ดำรงในมรรค ๔ และผู้ดำรงในผล ๓ *(เช่น ปญฺจ.อ.๔๖)*

• *องฺ.ติก.๒๐/๕๒๕/๒๙๗* (อ้างใน *ม.อ.๔๔*)

เพราะฉะนั้น ทุกท่านมานี่ จึงเข้าเรื่องดีแล้ว โดยเฉพาะพระนวกะทั้งหลายนั้น ควรอนุโมทนาโดยตรง เพราะว่าท่านมาบวชเรียน ก็คือมาทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่แท้ ได้แก่เรียน หรือศึกษา

มาพูดกันให้ชัดอีกหน่อย ศึกษา คืออะไร? "ศึกษา" มักแปลกันว่าเล่าเรียน แล้วก็บอกว่าเรียนหนังสือ ที่พูดอย่างนี้แสดงว่าคนไทยเราเข้าใจผิดกันมาก การเอาเล่าเรียนไปเป็นเรียนหนังสือ แล้วบอกว่าเป็นการศึกษานั้น ไม่ถูก

การเล่าเรียนตำรับตำราอะไรต่างๆ นั้น เรียกว่า "ปริยัติ" เป็นส่วนเบื้องต้นของสิกขา เรียกได้ว่าเป็นบุพภาค แล้วสิกขาหรือการศึกษาตัวจริงอยู่ที่ไหน? ถ้าถามพระ ก็บอกได้เลย อย่างที่พูดเมื่อกี้ว่า "**ติสฺโส สิกฺขา**" คือ ไตรสิกขา หรือตรีศึกษา

การเรียนหนังสือหรือเล่าเรียนตำรานั้น เป็น "ปริยัติ" ต่อจากนั้น การศึกษา คือไตรสิกขา จึงเป็น "ปฏิบัติ" *(เช่น "ปฏิปตฺติภูตาสุ ตีสุ สิกฺขาสุ", อิติ.อ.๑๙๗)* ควรบอกตัวเองว่า แค่ท่องแบบท่องตำรา ยังไม่เป็นการศึกษา (ปฏิบัติ เริ่มเมื่อยกเท้าเดิน หรือลงมือทำ)

สิกขา หรือศึกษานี้ มี ๓ อย่าง คือ อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกให้สั้นว่า อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา

ทีนี้ พอบอกว่า สิกขา หรือศึกษา คือการปฏิบัติ คนไทยก็งง เพราะคนไทยเอาศึกษาเป็นตอนต้น บอกว่าศึกษาแล้วจึงปฏิบัติ นี่คือคนไทยสับสนและหลงไปแล้ว ของพระบอกว่า ปฏิบัติเป็นสิกขา เป็นศึกษา ส่วนที่เล่าเรียนกันนั้น เป็นปริยัติ เมื่อได้ปริยัติแล้ว จึงต่อด้วยปฏิบัติ ที่เป็นสิกขา การศึกษาอยู่ที่ปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้ว ได้ผล ก็เป็นปฏิเวธ

ปริยัติ* เล่าเรียน เป็นฐานของการปฏิบัติ แล้วปฏิบัติได้ผล ก็เป็นปฏิเวธ นับเป็น ๓ ขั้น ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ

ทีนี้ ท่านยอมให้นับปริยัติเป็นเบื้องต้นของสิกขา หรือเป็นบุพภาคของการปฏิบัติ เพราะฉะนั้น ก็เป็นอันยอมให้ปริยัติเป็นสิกขาด้วย แต่ไม่ใช่เป็นตัวจริงตัวแท้ เป็นแค่ส่วนเบื้องต้นเท่านั้น

ว่ากันไป "เล่าเรียน" นั้น เป็นคำก้ำกึ่ง พจนานุกรมบอกความหมายแรกว่า "ท่องบ่น" แล้วบอกความหมายต่อไปว่า "ศึกษาหาความรู้" ถ้าไม่ใช่เอาแค่ท่องบ่น แต่ในเวลาที่เล่าเรียน ได้ฟังแล้ว รู้จักคิดพิจารณา ก็เกิดปัญญา เป็นปฏิบัติได้

เอาละ ถือเป็นหลักว่า ปริยัติเป็นบุพภาคของสิกขา และสิกขาคือศึกษานั้นแหละเป็นการปฏิบัติ เมื่อเราปฏิบัติหรือเจริญไตรสิกขา คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญานั้น ก็ทำให้คุณสมบัติต่างๆ ที่เป็นศีล-สมาธิ-ปัญญา ของเรา หรือที่มีในตัวเรานั้น พัฒนามากขึ้นๆ นี่แหละที่ว่า สิกขา/ศึกษา เป็นการปฏิบัติ ถ้าเอาแค่บอกเล่าท่องบ่นกันไป ไม่ทำ ไม่ปฏิบัติ ศีล-สมาธิ-ปัญญา ซึ่งเป็นคุณสมบัติในตัวคน จะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ต้องปฏิบัติ จึงจะมีศีล มีสมาธิ มีปัญญาขึ้นมาได้

ทีนี้ สิกขา หรือศึกษานั้น ในภาษาไทย ใช้ได้ทั้งเป็นคำนามและเป็นคำกริยา แปลกันง่ายๆ ว่า เรียน คือเรียนให้รู้เข้าใจ เรียนให้ทำได้ทำเป็น คือฝึก คือหัด

แต่ต้องไม่ลืมว่า สิกขาเป็นคำบาลี ในภาษาบาลีนั้น สิกขานอกจากแปลว่า เรียน ฝึก หัด แล้ว มีความหมายรวมไปถึงว่า ทำให้มี ให้เป็น ให้คุ้นชิน เจริญ พัฒนาขึ้นไป ก็ได้+ ดังนั้น ศึกษาศีล สมาธิ ปัญญา จึงหมายถึงฝึกให้มีศีล ฝึกให้มีสมาธิ ฝึกให้ปัญญาพัฒนาขึ้นไป

---

* ปริยัติที่แท้ หมายถึงพระไตรปิฎก และอรรถกถา เป็นต้น จึงจำเป็น ถือว่าเป็นมูลของพระศาสนา *(เช่น องฺ.อ.๑/๘๓)* เป็นบุพภาคของการบรรลุผล *(สํ.ฏี.๑/๑๕๒)*

+ เช่น สิกฺเขยฺย ภาเวยฺยาติ อตฺโถ, *สํ.อ.๑/๙๙*, สิกฺขนํ นาม อาเสวนนฺติ อาห "ภาเวยฺยาติ อตฺโถ"ติ., *สํ.ฏี.๑/๑๕๑*

การศึกษาดีที่ง่ายๆ ทำไมพากันทำให้ยาก

การพัฒนามนุษย์ เริ่มด้วยการฝึกการหัดให้รู้จักใช้กาย ใช้วาจา คือฝึกพฤติกรรมทางกายและทางวาจา ให้มีกายกรรม และวจีกรรมที่ดีงามสุจริต ที่เกื้อกูลแก่ชีวิตและแก่สังคม ไม่เบียดเบียนกัน เรียกว่าเป็นศีล อย่างง่ายที่สุด คือศีล ๕ หรือเบญจศีล ที่ว่าไม่เบียดเบียนชีวิต ไม่ทำร้ายร่างกายใครๆ ไม่แย่งไม่โกงเอาทรัพย์ของคนอื่น ไม่ละเมิดคู่ครองของเขา ไม่พูดเท็จ ไม่ใช้วาจาว่าร้ายทำให้ใครเสียหาย ไม่ก่อความหวาดหวั่นพรั่นพรึงน่ากลัวภัยขึ้นมาในสังคม ด้วยการกินดื่มสุรายาเมาสิ่งเสพติดทั้งหลาย นี่เป็นศีลพื้นฐาน ที่จะรักษาสังคมมนุษย์ไว้

ให้ประชาชนมีการศึกษาแค่มีศีล ๕ กันทั่ว ก็พอให้สังคมมีความมั่นคงดำรงในสันติสุขได้ แล้วก็ต่อด้วยศีลข้อสำคัญครอบเข้าไป คือให้ทุกคนมีสัมมาอาชีวะ ขยันหมั่นเพียรชำนาญในการงานอาชีพที่สุจริต ได้ศีลครบแค่นี้ สังคมประเทศชาติก็เจริญทั้งมั่นคงและมั่งคั่ง

แต่ถ้าพลบ้านพลเมืองพร่องศีล ๕ ชอบหากินทางลัดทำมิจฉาชีพกันมาก บ้านเมืองก็ไม่เป็นอันพัฒนา มัวแต่วุ่นกับการแก้ปัญหา ต้องบัญญัติกฎหมายออกมามากมายเป็นสิบเป็นร้อยฉบับ จัดตั้งกระบวนวิธีและเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายขึ้นมามากมายวุ่นวายซับซ้อน ถ้าจัดการไม่ดี บางทียิ่งนุงนังนัวเนีย อาจถึงขั้นเข้าคำโบราณที่ว่า "บาทสิ้น เสือตาย"

ถ้าชุมชนหรือสังคมเจริญถูกทาง การศึกษาเบื้องต้นขั้นศีล ๕ และสัมมาชีพนี้ สำเร็จเสร็จมาดีแล้วตั้งแต่ในครอบครัว เพราะมันคือวินัยเบื้องต้นที่คนเราต้องมี ที่จะให้ชุมชนหรือสังคมมนุษย์อยู่กันได้ แล้วก็อยู่กันดี

การศึกษาจะเริ่มต้นได้อย่างไร? สำหรับมนุษย์นี้ ชีวิตคือการศึกษา เห็นกันอยู่แล้วว่า คนเรานี้มีสัญชาตญาณไม่พอที่จะมีชีวิตแม้แต่ที่จะอยู่รอดได้เอง แค่จะกิน จะเดิน จะพูดได้ ก็ต้องเรียน ต้อง หัด ต้องฝึก คือต้องศึกษาทั้งนั้น ถ้าจะอยู่ให้ดี หรือให้มีชีวิตที่เป็นอยู่ได้อย่างดี พูดจาได้เรื่องได้ราว ทำนั่นทำนี่ คิดการต่างๆ ได้เป็นสำคัญ เรียกว่ามีชีวิตที่เก่งเลิศประเสริฐดี ก็ต้องศึกษาจริงจังอย่างตั้งใจ และการศึกษาสำคัญที่เป็นพื้นฐานของชีวิต ก็สัมฤทธิ์มาแล้วในบ้าน สำเร็จจากพ่อแม่ ตั้งแต่ในครอบครัว

พูดกันนักว่าสังคมเสื่อม อย่างที่มีนักการศึกษาพูดนานแล้วว่า "กว่าเด็กจะมาถึงโรงเรียน ก็จะสายไปเสียแล้ว" คือเมื่อยังเป็นเด็กเล็กอยู่บ้าน พ่อแม่ไม่ได้สั่งสอน พอมาเข้าโรงเรียน ก็เข้าที่เสียแล้ว ดัดไม่ไหว ถ้าพูดอย่างคำพระ ก็บอกว่า ได้แต่วาสนา* การศึกษาไม่มี

ทีนี้ มาถึงปัจจุบัน เสียงว่าสังคมยิ่งเสื่อมลงไปอีก เด็กมาโรงเรียน ได้แค่เรียนหนังสือ ไปไม่ถึงการศึกษา เหมือนว่าพระเณรได้แค่เรียนปริยัติ ไปไม่ถึงไตรสิกขา สภาพที่จริงเป็นอย่างไร ก็ดูกันได้เอง ตามหลักที่พูดไปแล้ว

ดังว่าแล้ว มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ที่ฝึกได้หัดได้ ต้องเรียนต้องศึกษาจึงจะมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าจะมีชีวิตที่ดี ก็ต้องฝึกต้องศึกษายิ่งขึ้นเรื่อยไป เกิดมาแล้ว อยู่ในบ้าน ให้หัดเดิน หัดพูด หัดกินได้แล้ว ไม่ใช่จบแค่นั้น พ่อแม่ไม่ใช่แค่ "เลี้ยง" แต่ต้อง "ดู" ด้วยว่าจะหัดจะดัดจะฝึกจะศึกษาให้เป็นให้ทำอะไรได้ยิ่งขึ้นไปอีกๆ ให้มีชีวิตที่ดีอย่างไรต่อไป

---

* **วาสนา** คือ กรรมดีกรรมร้าย ตลอดจนกิริยาอาการต่างๆ ที่บุคคลนั้นๆ ได้สะสมมาเป็นทุนของเขา เรียกง่ายๆ ว่าทุนกรรม, วาสนาส่วนพื้นๆ ที่มักแสดงออกให้ปรากฏทั่วไป ได้แก่พฤติกรรมสะสมเคยชิน เช่น ท่าทางในการเดิน ถ้อยคำติดปาก อาการแสดงของความสนใจ, วาสนามิใช่เป็นการมีโชคชะตาดีหรืออะไรๆ อย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกันผิดๆ เพี้ยนๆ ไปห่างไกล

อย่างที่ว่า อยู่ที่บ้าน ชีวิตในบ้านมีอะไรจะทำจะให้ทำ พ่อแม่ก็ชวนให้หัดให้ฝึกทำให้ได้ไปหมด ทำตัวให้เป็นคน "ผู้มีตนที่พึ่งได้" ในเรื่องทั้งหลายทุกอย่างที่ควรพึ่งตัวเองได้ ฝึกให้ว่ายน้ำเป็น หัดให้ทำกับข้าวกินเองได้ หัดให้ปลูกต้นไม้ทำสวนครัว ฝึกให้พูดจามีสาระน่าฟัง หัดให้เป็นคนเข้มแข็งอดทน ฝึกให้เป็นคนขยันอยากทำอะไรๆ ที่เป็นประโยชน์ทั่วไปหมดทุกอย่าง

เป็นคนนี้ จะเป็นอยู่ให้ดี ก็ต้องศึกษาเรื่อยไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ หรือได้เป็นพระอรหันต์ การศึกษาที่ว่าเป็นการเรียนการฝึกการหัดนั้น ก็คือการพยายามทำอะไรๆ ให้มันเป็นไปอย่างที่ต้องการให้มันเป็น อย่างที่มันควรจะเป็น หรือให้มันดีมันงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์เท่าที่มันจะเป็นไปได้

"ความอยาก" อย่ามัวไปเกลียด รู้จักมันให้ชัด แล้วใช้มันให้คุ้ม

เราจะเรียนจะฝึกจะหัดจะทำอะไร ก็คือ ในใจเรามีที่มุ่งที่หมาย มีจุดหมาย เราเห็นเรามองหมายผลว่าจะให้มีอะไร จะให้มันเป็นอย่างไร และที่สำคัญ เรารักเราพอใจว่ามันน่าจะเป็นน่าจะมีอย่างนั้น มันดีนักดีแน่ แล้วเราก็ "**อยากทำ**" ให้มันมีให้มันสำเร็จเป็นอย่างนั้น แล้วเราก็จึงลงมือทำโดยเพียรพยายามทำให้มันดีงามให้มันสำเร็จเป็นอย่างนั้น

เป็นหลักสำคัญบอกไว้ชัดว่า การฝึกการหัดการเรียนคือการศึกษานั้น เริ่มต้นที่ "**อยากทำ**" คำบาลีว่า กัตตุกัมยตา แปลว่าความอยากทำ เรียกเต็มว่า กัตตุกัมยตาฉันทะ (ฉันทะ คือความอยากทำให้มันดี) เรียกสั้นๆ คำเดียวก็พอว่า **ฉันทะ**

ดูหลักให้ชัดว่า ความอยาก ความปรารถนา มี ๒ อย่าง *(ม.ข.๑/๔๕)* คือ

๑. ตัณหาปัตถนา ความปรารถนาด้วยตัณหา, อยากด้วยตัณหา

๒. ฉันทปัตถนา ความปรารถนาด้วยฉันทะ, อยากด้วยฉันทะ

ตัณหาปัตถนา ความอยากด้วยตัณหา หรือความอยากที่เป็นตัณหา เป็นอกุศล อย่างง่ายๆ คือ อยากได้ อยากเอา ในความอยากอย่างนี้ ก็จะมีตัวตน ตัวกู ตัวข้า คอยจ้อง คอยรออยู่ว่าจะเอา จะได้

ส่วน ฉันทปัตถนา ความอยากด้วยฉันทะ คือความอยากที่เป็นกุศล มุ่งไปที่กัตตุกัมยตา ความอยากทำ ที่ว่าเมื่อกี้นั้น คืออยากทำให้มันดี ให้มันงาม ให้มันเรียบร้อยหมดจด ให้มันใสสะอาดเอี่ยมอ่อง ให้มันผุดผ่อง ให้มันมั่นคงแข็งแรงเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ในความอยากอย่างนี้ ไม่มีตัวตน ไม่มีตัวกูตัวข้า คอยจ้อง คอยรอที่จะได้จะเอา แต่มีภาวะที่ดีงามอันอุดมของสิ่งนั้นๆ อยู่ในสายตาของปัญญาที่มองไปเห็น และที่ฉันทะมุ่งหมายอยากให้มันมีมันเป็นจริงขึ้นมา

เริ่มต้น พออยากทำ คือมี*ฉันทะ* นี้ เรียกว่า **ใจเอา** แล้ว ความเพียรพยายามก็มา ที่จะลงมือทำและเดินหน้าบุกฝ่าไป เป็น *วิริยะ* เรียกว่า **ใจสู้** ทีนี้ เมื่อเพียรทำเอาจริงเอาจังสู้เต็มที่ ก็มี *จิตตะ* เรียกว่า **ใจอยู่** จดจ่อไม่ละไม่ปล่อย ไม่เลื่อนลอย ไม่หนีไปไหน ถึงขั้นเป็นสมาธิได้ นี่คือทำเต็มที่ โดยมี*วิมังสา* คือ **ปัญญารู้ตรองการ** บอกวิธีจัดทำดำเนินงานให้ทำการจนสำเร็จ เป็น **อิทธิบาท ๔** (ธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จ)

ในเมืองไทยนี้ ไม่รู้ว่าฉันทะหายไปไหน ตั้งแต่เมื่อไร คนไทยปัจจุบันพูดได้ว่า ไม่รู้จักฉันทะกันเลย พอพูดถึงความอยาก คนไทยบอกว่าเป็นตัณหา คืออยากได้ อยากเอา อยากเป็น เป็นอกุศล ต้องละ ต้องกำจัด ความอยากนั้นเสียหาย ต้องไม่มีความอยาก แล้วก็ไม่ไปไหน ได้แค่จะละ จะเลิก ไม่รู้ว่าจะไปไหน จะต้องทำอะไร

ต้องแก้ไขความเข้าใจผิดนั้นเสีย ตั้งแต่เริ่มต้น ก็ต้องให้มีฉันทะ คือ กัตตุกัมยตา ได้แก่ความอยากทำให้เป็นจริงอันนี้

ตั้งแต่ในบ้าน พ่อแม่บอกว่ารักลูก อยากให้ลูกเป็นคนดี อยู่ดีมีความสุข (เมตตา) นี้คือฉันทะ ตรงนี้ดีแล้ว ไม่เป็นไร

ทีนี้ พ่อแม่มากมายที่ว่ารักลูกนั้น ชอบถามลูกว่า อยากได้อะไร? อยากเอาอะไร? ตรงนี้ต้องระวัง ถ้าอยู่แค่นี้ คือเร้าตัณหา ไม่เป็นทางของการศึกษา ที่จะทำให้เจริญก้าวหน้า ถามอย่างนี้ ถ้ามีลูกหลายคน จะเป็นทางมาของการทะเลาะเบาะแว้งแย่งชิงกันต่อไป

ถ้าจะให้ดี มีโอกาสเหมาะ ก็ถามลูกว่าอยากทำอะไร? กระตุ้นฉันทะเข้าไป พอเขาอยากทำ ถ้าเป็นเรื่องที่ยากหน่อย เขาก็อยากรู้ว่าจะทำให้สำเร็จได้อย่างไร แล้วก็จะมีการสอบถามค้นคว้า นี่คือเป็นการศึกษาขึ้นมาทุกขั้นตอน ถามไปอย่างนี้ ถ้าลูกมีหลายคน ก็เป็นทางของการที่เขาจะมาช่วยกันคิด มาร่วมกันทำ เกิดเป็นความสามัคคี และครอบครัวก็จะมีความทรงจำดีๆ ที่ตรึงใจไว้ยืนนาน

ดังนั้น จงถามลูกให้น้อยลงว่า อยากเอาอะไร? อยากได้อะไร? แต่จงถามลูกให้บ่อยขึ้นว่า อยากทำอะไร? อยากทำให้มันเป็นอย่างไร?

สำหรับพระนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นหลักเลยทีเดียวว่า ให้มีความอยากที่เป็นฉันทะนั้น และให้มีอย่างแรงกล้าด้วย เรียกว่าเป็น "ติพพัจฉันทะ" ในการที่จะทำการศึกษาให้สำเร็จ

หลักนั้นเรียกว่า "**สมณกรณีย์**" แปลง่ายๆ ว่า **หน้าที่ของพระ** มี ๓ อย่าง คือเอาจริงเอาจังกับการศึกษา โดยมีฉันทะอย่างแรงกล้าในการบำเพ็ญไตรสิกขานั้น ดูคำบาลีกันเลย จะได้ชัด *(องฺ.ติก.๒๐/๕๒๑/๒๙๔)*:

> ตีณิมานิ ภิกฺขเว สมณสฺส สมณกรณียานิ. กตมานิ ตีณิ?
> - อธิสีลสิกฺขาสมาทานํ
> - อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทานํ
> - อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทานํ...

ตสฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ :

- ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน
- ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิจิตฺตสิกฺขาสมาทาเน
- ติพฺโพ โน ฉนฺโท ภวิสฺสติ อธิปญฺญาสิกฺขาสมาทาเนติ

เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพนฺติ ๗

แปลว่า: ภิกษุทั้งหลาย สมณะ มีสมณกรณีย์ ๓ อย่างเหล่านี้ คือ

- การสมาทานอธิศีลสิกขา
- การสมาทานอธิจิตตสิกขา
- การสมาทานอธิปัญญาสิกขา...

ฉะนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า

- เราทั้งหลายจักมีฉันทะแรงกล้า ในการสมาทานอธิศีลสิกขา
- เราทั้งหลายจักมีฉันทะแรงกล้า ในการสมาทานอธิจิตตสิกขา
- เราทั้งหลายจักมีฉันทะแรงกล้า ในการสมาทานอธิปัญญาสิกขา

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล

ชัดละว่า การศึกษาจะเดินหน้าก้าวไปได้ดี คนต้องมีใจรักอยากทำจริงจัง ให้เป็นฉันทะที่แรงกล้า เมื่อใดทำคนไทยให้มีฉันทะขึ้นมาได้ ผลที่จะเห็นโดยไว คือ วินัยก็จะมา คนมีศีลได้ง่าย ขยะจะหายไป ลานวัดจะสะอาด เด็กๆ จะพากันกวาดบ้าน ช่วยกันทำความสะอาดทุกถิ่นทุกที่

พระพุทธเจ้าตรัสย้ำไว้ ให้เรามีฉันทะที่จะลุถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยมีจิตใจชื่นบานสดใสพร้อมไปด้วยทุกเวลา ดังนี้

ปาโมชฺชพหุลา โหถ เขมํ ปตฺเถถ ภิกฺขโว

แปลว่า: ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเป็นผู้มากด้วยปราโมทย์

พึงปรารถนาความเกษมเถิด *(ม.มู.๑๒/๓๙๑/๔๒๑)*

[เขมํ = ความเกษม คือนิพพาน; ปรารถนา = กัตตุกัมยตากุศลฉันทะ, *อิติ.อ.๗๐*]

การศึกษาพื้นฐาน คือฝึกการดำเนินชีวิตนี้ ให้เป็นอยู่ดีในสังคมได้ ทั้งช่วยให้สังคมนั้นมั่นคงดี

คนเรานี้เกิดมาแล้ว ก็มีชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไปร่วมในสังคม เริ่มตั้งแต่ในบ้าน ในครอบครัว ขยายออกไปๆ ในหมู่บ้าน ในชุมชน ในประเทศ ฯลฯ พูดรวมๆ ว่าอยู่ในสังคม เพราะต้องมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้แต่ละชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไปได้ด้วยดี จึงถือกันมาเป็นธรรมดาว่า คนปกติ (“ปรกติมนุษย์”) ไม่ทำร้าย ไม่แย่งชิง ไม่ข่มเหง ไม่รังแก ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ไม่ทำสังคมให้วุ่นวาย

แต่หลายคน บางทีเมื่อมีความชอบใจ ไม่ชอบใจ เกิดโลภะ โทสะ โมหะขึ้นมา ควบคุมตัวเองไม่ได้ ก็ทำร้ายคนอื่น หรือทำให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ ขึ้นในสังคม จึงต้องบอกต้องสอนกันมาให้คนฝึกวินัยที่จะปกครองตัวเองให้เป็นปกติได้ ไม่ทำการต่างๆ ที่จะทำคนอื่นให้เดือดร้อนเสียหาย ทำให้สังคมหวาดหวั่นปั่นป่วน ในเรื่องราวกรณีต่างๆ ซึ่งนับได้ลงตัวเป็นมาตรฐาน ๕ ข้อ คือ **เว้นจากปาณาติบาต** ไม่ทำร้ายร่างกายทำลายชีวิตใครๆ, **เว้นจากอทินนาทาน** ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ลักขโมยข้าวของของใครๆ, **เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร** ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่ละเมิดต่อคู่ครองของใครๆ, **เว้นจากมุสาวาท** ไม่พูดเท็จ ไม่โกหกหลอกลวงใคร, และ **เว้นจากสุราเมรัยฯ** ไม่เสพของมึนเมาติดยาที่จะพาให้ประมาทขาดสติ นี่คือ ๕ ข้อมาตรฐาน เมื่อใครมีวินัยปกครองตัวเองได้ ไม่ทำเสียหายละเมิดผิดไปใน ๕ ข้อนี้ ก็เรียกว่าเป็นคนมีศีล ๕ เป็นคนปกติ*

---

* ว่าตามหลัก คนปกติ หรือปรกติมนุษย์นั้น ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นมนุษยธรรม *(เช่น กงฺขา. อภินวฏีกา ๒๓๓)* ในที่นี้ ผ่อนโดยอนุโลมแค่มีศีล ๕; ฏีกายุคหลังคัมภีร์หนึ่ง ชื่อว่า *ปรมตฺถทีปนี-สงฺคห-มหาฏีกา-ปาฐ* (น.235) บอกตรงที่เดียวว่า “**ปกติมนุสฺสานํ ปญฺจสีลํ**” (ศีล ๕ ของคนปกติ)

นี้คือศีล ๕ ซึ่งเป็นการศึกษาพื้นฐานให้รู้จักอยู่ร่วมในสังคมและดำเนินชีวิตไปในโลกด้วยดี เมื่อมีศีล ๕ อยู่ในตัวเป็นพื้นฐานแล้ว ก็ไปเรียนศาสตร์เรียนศิลป์อะไรต่างๆ ให้ชีวิตเจริญงอกงามก้าวหน้าต่อไป

เมื่อมีศีล ๕ อยู่กับตัวแล้ว ก็เริ่มเข้าสู่ไตรสิกขา (การศึกษาทั้ง ๓) คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เพื่อให้ศีล สมาธิ ปัญญา พัฒนายิ่งขึ้นไป

ทีนี้ คฤหัสถ์ คือคนอยู่ครองเรือนทั่วๆ ไป หรือชาวบ้านนั้น มีชีวิตที่ยุ่งเกี่ยววุ่นอยู่กับวัตถุมาก ต้องทำมาหากิน หาเงินทอง ให้มีรายได้มาเลี้ยงตัวเลี้ยงครอบครัว ถ้าสติน้อย เพลินไป บางทีก็คิดถึงแต่ตัวว่าจะได้จะเอา หรือมัวหมกมุ่นอยู่กับการกินเสพบริโภค เป็นเหตุให้มีการแย่งชิงเบียดเบียนกันมาก และขาดแคลนความสุขภายใน ไม่มีความสุขที่เป็นอิสระ ท่านจึงให้มี "ทาน" เข้ามาเป็นหลักปฏิบัติหรือเป็นการศึกษาข้อแรกนำหน้าศีล ส่วนสมาธิ และปัญญา ซึ่งประณีตลึกซึ้งยากสำหรับชาวบ้าน ท่านก็จัดรวมเข้าด้วยกันเป็น "ภาวนา" โดยเน้นการเจริญเมตตา เกิดเป็นหลักปฏิบัติ ๓ ข้อชุดสำหรับคฤหัสถ์ คือ ทาน ศีล ภาวนา เรียกว่าไตรพิธบุญกิริยาวัตถุ เป็นหลักการทำบุญ ๓ อย่าง ซึ่งเป็นการศึกษาที่เบาลงมา เรียกว่าศึกษาบุญ ("ปุญฺญเมว โส สิกฺเขยฺย," *ขุ.อิติ.๒๕/๒๐๐/๒๔๑*)

ทาน การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปันนั้น เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำดีแก่กัน ทำให้ไม่ต้องแย่งชิงกัน เป็นการลดละการเบียดเบียนในสังคม ช่วยให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกันได้ดีมีความสุข จึงเป็นการปฏิบัติที่เกื้อหนุนศีล ทำให้มีศีลได้ง่าย หรือมีศีลไปเองในตัว ท่านจึงเน้นมาก ถึงกับเอามานำหน้าศีล เป็นข้อแรกนำหน้าการทำความดีที่เรียกว่าบุญทั้งหลาย

การปฏิบัติการฝึกทานนี้ ก็เริ่มกันที่การให้ปันข้าวน้ำอาหารที่เป็นของจำเป็นสำหรับชีวิตนี้แหละ มีเรื่องราวเล่าไว้มากมายให้รู้ว่าในครั้งพุทธกาล มีคนใจบุญบำเพ็ญทานกันอย่างเอาจริงเอาจัง

ที่แจกกันมากก็คือ ข้าว น้ำ ของกินของใช้ เครื่องนั่ง เครื่องนอน ผ้านุ่งผ้าห่ม ไปถึงร่มและรองเท้า หลายท่านตั้งโรงทาน ที่แจกจ่ายสงเคราะห์คนขาดแคลนตกยาก โดยบริหารจัดการอย่างเป็นกิจการ

การถือปฏิบัติหรือฝึกทานอย่างหนึ่ง ซึ่งทำอย่างเป็นกิจเป็นหน้าที่ประจำตัวในชีวิตประจำวัน ได้แก่การตั้งข้อกำหนดแก่ตนเองว่า "ตัวข้านี้ ตั้งแต่เช้า ตื่นขึ้นมาแล้ว เมื่อยังไม่ได้ให้แก่ใครๆ ก็จะยังไม่กิน" อย่างนี้เรียกว่าเป็นทานสมาทาน *(วิสุทฺธิ.ฏี.๑/๔๐๘)* ก็เป็นการฝึกทานที่ท่านเล่าว่ามีผู้ถือปฏิบัติกันมาก แม้กระทั่งเด็กเล็กเด็กน้อยก็มี (ในเมืองไทย ได้ยินว่าบางท่านถือหลักนี้ โดยตั้งข้อปฏิบัติประจำวันประจำตัวว่า ตื่นเช้า ต้องได้ตักบาตรก่อนแล้ว จึงจะรับประทานอาหาร)

ทานสมาทานอย่างนี้ก็คงได้แรงปฏิบัติจากพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นั่นเองว่า *(ขุ.อิติ.๒๕/๒๐๔/๒๔๓)*

> ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสัตว์ทั้งหลาย พึงรู้ผลแห่งการแบ่งปัน (ทานสังวิภาค) เหมือนอย่างที่เรารู้ พวกเขาเหล่านั้น ไม่ได้ให้ ก็จะไม่บริโภค และความตระหนี่อันเป็นมลทิน ก็จะไม่ครอบงำจิตของพวกเขา

เกิดมาแล้ว รู้ว่าอะไรอย่างไรดี ก็ฝึกก็หัด ให้ทำเป็นทำได้ ก็จะก้าวไปในการศึกษา ชีวิตจะพัฒนายิ่งขึ้นไป

เมื่อกี้บอกแล้วว่า ศีล ๕ เป็นการรักษาสภาพปกติของมนุษย์ ให้คนอยู่ร่วมกันไปได้ด้วยดีโดยมีสังคมที่สงบสุข ศีล ๕ จึงเป็นศีลพื้นฐาน เป็นที่ตั้งต้นในการที่จะศึกษาเพื่อให้ชีวิตพัฒนายิ่งขึ้นไป

ในด้านศีลนี้ ยังมีศีลที่เป็นการพัฒนาเหนือศีล ๕ นั้นขึ้นไปได้อีก ที่ใกล้ชิดที่สุดก็คือศีล ๘ ซึ่งได้ยินชื่อกันคุ้น แต่รู้จักกันไม่ค่อยชัด

ศีล ๘ ก็เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์คือญาติโยมชาวบ้าน เรียกได้ว่าเป็นการศึกษา เป็นการฝึก ด้วยวินัยต่อขึ้นไปจากศีล ๕ นั่นเอง คือศีล ๕ นั้นแหละ แล้วมีศีลเพิ่มต่อขึ้นไปอีก ๓ ข้อ (พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนข้อ ๓ ของศีล ๕ ให้เคร่งครัดมากขึ้น)

ขอให้ดูความแตกต่าง ศีล ๕ นั้นบอกแล้วว่าเป็นการรักษาสภาพปกติของมนุษย์ แค่ปกครองตัวเองได้ ไม่ไปรุกรานรังแกทำร้ายเบียดเบียนคนอื่น ไม่ทำสังคมให้เดือดร้อนสูญเสียความสงบมั่นคง แต่ศีลอีก ๓ ข้อที่เพิ่มขึ้นมาต่อท้ายศีล ๕ นั้น พร้อมทั้งข้อ ๓ ที่ปรับเปลี่ยนไป เป็นเรื่องของวินัยในการจัดระเบียบชีวิตของตนเอง ให้เหมาะให้พร้อมมากขึ้นในการที่จะก้าวต่อไปในการศึกษาขั้นอธิจิต และอธิปัญญา เพื่อจะได้พัฒนาขึ้นไปในสมาธิ และปัญญา

ขอให้ดูศีล ๕ ที่เพิ่มขึ้น (และปรับเปลี่ยนข้อ ๓) เป็นศีล ๘ คือ **๑. เว้นปาณาติบาต ๒. เว้นอทินนาทาน ๓. เว้นอพรหมจรรย์** (เปลี่ยนจากเว้นกาเมสุมิจฉาจาร) **๔. เว้นมุสาวาท ๕. เว้นสุราเมรัยฯ ๖. เว้นวิกาลโภชนะ** เว้นการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลคือหลังเที่ยง **๗. เว้นนัจจคีตวิสูกทัสสนมาลาคันธวิเลปนธารณมัณฑนวิภูสนัฏฐาน** เว้นการฟ้อนรำขับร้องดูการเล่นที่ขัดและการทัดทรงดอกไม้ของหอมเครื่องลูบไล้ประดับตกแต่ง **๘. เว้นอุจจาสยนมหาสยนะ** เว้นที่นอนฟูกฟูปรนปรือสูงใหญ่หรูหรา

ดังได้ว่าแล้ว ศีล ๘ ที่เพิ่มต่อท้ายศีล ๕ อีก ๓ ข้อ (เว้นนัจจคีตฯ เว้นมาลาคันธฯ และเว้นอุจจาสยนะฯ) กับข้อ ๓ ที่ปรับเปลี่ยนไป (ถือพรหมจรรย์) นั้น เป็นเรื่องของวินัยในการจัดระเบียบชีวิตเพื่อฝึกตนเอง หลายคนบอกว่ายาก บางคนถึงกับว่าเป็นการเข้มงวดบีบคั้นทรมานตนเอง ทำให้ชีวิตยากลำบาก หมดความสนุกสนาน ไม่สุขสำราญ แต่หลายคนบอกว่าเป็นการมีชีวิตที่เป็นอยู่ง่าย ไม่มีอะไรรุ่มร่ามรุงรัง ทำให้โล่งเบา คล่องตัวดี แท้ที่จริงก็คือเป็นการฝึกทำตัวทำชีวิตให้เหมาะให้พร้อมดีให้มีโอกาสมากที่จะก้าวไปในการพัฒนาชีวิตนั่นแหละ ด้วยอธิจิต อธิปัญญา ให้สมาธิ และปัญญาก้าวไปดี

ศีล ๘ นี้ ใครเข้มแข็งแกล้วกล้าจะสมาทานรักษาเป็นประจำท่านก็ไม่ว่า เหมือนอย่างแม่ชีที่นิยมถือประจำตัว

แต่ในการปฏิบัติที่เป็นระบบแบบแผน ถือว่าคฤหัสถ์คือชาวบ้าน ตามปกติรักษาศีล ๕ เป็นนิจศีล แล้วในวันอุโบสถ* จึงรักษาศีล ๘ เป็นอุโบสถศีล (บางทีเรียกว่าอัฏฐังคิกอุโบสถ คืออุโบสถมีองค์ ๘)

อุโบสถ แปลกันมาว่าการอยู่จำ (อย่างเช่นจำศีล) กำกับตัวเอง ความหมายที่เข้าใจกันทั่วไปก็คือการถืออดอาหาร อย่างที่ฝรั่งเรียกว่า fasting ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณนานนักหนาและมีทั่วไปในแทบทุกถิ่นทั่วโลก มักทำกันโดยมีความหมายทางศาสนาที่สืบกันมา เช่น เป็นการขอให้เทพเจ้ายกโทษให้ ไถ่ถอนบาป หรือคลายพิโรธบ้าง เป็นการอุทิศตัวอุทิศใจให้แก่พระเป็นเจ้าบ้าง ชำระตัวให้บริสุทธิ์บ้าง ประท้วงการอันเห็นว่าไม่เป็นธรรมบ้าง

* วันอุโบสถมีทั้งอย่างปกติ และอย่างพิเศษ, อย่างปกติ เรียกว่าปกติอุโบสถ ก็มีการเพิ่มขึ้น และลดลงตามยุคสมัย ในเมืองไทยปัจจุบัน รักษากันเฉพาะในวันขึ้น ๘ ค่ำ, ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ หรือ ๑๔ ค่ำ (วันจันทร์ดับ) รวมเป็นเดือนละแค่ ๔ วัน (เข้ากับพุทธบัญญัติเริ่มแรก, วินย.๔/๑๔๘/๒๐๒)

ในชมพูทวีป พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในสังคมที่มีการถืออุโบสถกันอยู่แล้วแต่โบราณมาแสนนาน เมื่อถึงพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงสอนอุโบสถที่จัดปรับใหม่ ไม่เน้นการอดอาหาร แต่ให้เป็นวินัยที่สร้างโอกาสเพื่อปฏิบัติฝึกตนในทางของความเจริญในไตรสิกขา แยกเป็น

ก) วันอุโบสถของพระสงฆ์ เดือนละ ๒ วัน (วันเดือนเพ็ญและวันเดือนดับ) ให้พระสงฆ์ซึ่งไม่ฉันภัตในเวลาวิกาลอยู่แล้วประชุมกันสวดปาติโมกข์ เป็นการทวนทานตรวจสอบพระวินัยพร้อมทั้งแสดงธรรมแก่ประชาชน และ

ข) วันอุโบสถของคฤหัสถ์ (ยืดหยุ่นเป็นแบบต่างๆ มีเดือนละ ๔ วัน, ๖ วัน หรือ ๘ วัน เป็นต้น) เพื่อฝึกวินัยโดยมีการรักษาศีล ๘ (เรียกว่าอุโบสถมีองค์ ๘ หรือพร้อมด้วยองค์ ๘) ซึ่งมีการอดอาหาร แต่งดเพียงครึ่งวันอย่างพระสงฆ์ พร้อมทั้งศีลอีก ๓ ข้อที่เพิ่มเข้ามา

ศีลอีก ๓ ข้อที่เพิ่มเข้ามา ซึ่งล้วนแต่ช่วยปลดปล่อยชีวิตให้ได้พักได้ปลอดพ้นจากความหมกมุ่นวุ่นวายกับเรื่องวัตถุและร่างกายให้เป็นอิสระ และมีโอกาสมากขึ้นที่จะหันมาให้เวลาแก่จิตใจและปัญญา โดยมีชีวิตอยู่กับกิจกรรมที่ฟื้นฟูจิตใจพัฒนาปัญญาที่เป็นอธิจิต อธิปัญญา เริ่มด้วย**ธรรมสวนะ** คือการฟังธรรม ซึ่งเป็นบุญกิริยาแห่งการพัฒนาปัญญา ที่พ่วงมาคู่กับการรักษาอุโบสถนั้นขาดไม่ได้ จนถือเป็นอันเดียวกันว่า วันอุโบสถ ก็คือวันธรรมสวนะ

มีธรรมสวนะแล้ว ก็มีต่อไปให้ครบ ๔ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ *(องฺ.จตุกฺก.๒๑/๑๔๗/๑๘๘)* คือ "กาเลน **ธมฺมสฺสวนํ**, กาเลน **ธมฺมสากจฺฉา**, กาเลน **สมโถ***, กาเลน **วิปสฺสนา**" (ง่ายๆ แปลเองได้) ก็จะต่อไปได้ตลอดจนจบไตรสิกขา จบพระพุทธศาสนา

---

* ฉบับอักษรพม่า เป็น "กาเลน **สมฺมสนา**"

ก่อนจะผ่านเรื่องนี้ไป ขอพูดเป็นเกร็ดความรู้หน่อยหนึ่งว่า ศีล ๕ ศีล ๘ นี้ พอพูดขึ้นมาทีแรก พระอรรถกถาจารย์บอกว่า ศีล ๕ ศีล ๘ นั้น เป็นได้แค่ศีลเท่านั้น ไม่เป็นอธิศีล คือยังไม่เข้าไตรสิกขา ต้องศีลพระ (ปาติโมกขสังวรศีล) ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ จึงเป็นอธิศีล เพราะอะไร เพราะว่าศีล ๕ ศีล ๘ นั้น คนผู้เจริญทั้งหลายในอดีตก็รู้จักกันดี และถือปฏิบัติกันมาแต่ไหนแต่ไรก่อนพุทธกาลนานนักหนา แต่ที่เขาปฏิบัติกันนั้น ก็โดยสอนกันรู้เข้าใจกันในแง่ว่าและแค่ว่าจะได้เป็นคนดี ให้สังคมอยู่กันดี ได้บุญจะได้ไปสวรรค์ อะไรทำนองนี้ คนสมัยนั้น ไม่ได้เข้าใจ ไม่ได้มองเห็นว่าการรักษาศีล ๕ ศีล ๘ นั้น ที่สำคัญอยู่ที่ว่ามันเป็นพื้นฐานที่จะให้พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา ขึ้นไปได้ คือก้าวต่อไปในอธิจิต อธิปัญญา ดังนั้น มันจึงเป็นแค่ศีล ซึ่งเป็นความดีงามที่สำคัญ แต่ไม่พาให้ไปถึงจุดหมายสูงสุดที่มนุษย์จะพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ได้

แต่ทีนี้ อรรถกถาต่างๆ ว่ากันไป ในที่สุดก็ยุติได้ โดยบอกว่า ศีล ๕ ศีล ๘ ที่ประพฤติกันมาก่อนโน้น ปฏิบัติกันมาในวิสัยของปัญญาอย่างที่ว่านั้น ก็จริง แต่เมื่อถึงพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนคนยุคใหม่ให้รู้เข้าใจถูกต้องแล้วว่า ศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้นนั้น คุณค่าที่แท้ อยู่ที่ว่า เมื่อปฏิบัติให้ถูก มันจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตให้ก้าวขึ้นไปในการพัฒนาจิตใจพัฒนาปัญญา จะเข้าสมถะ จะไปถึงวิปัสสนาก็ได้ เมื่อคนรู้เข้าใจมองเห็นได้อย่างนี้แล้ว การประพฤติศีล ๕ ศีล ๘ ของเขาก็เป็น**อธิศีล** เข้าใน**ไตรสิกขา** เอาเป็นว่าขอพูดแทรกเสริมแค่นี้

นอกจากศีล ๕ ศีล ๘ ของชาวบ้านนี้แล้ว ก็ยังมีศีลเณร (๑๐) ศีลพระ (๒๒๗) อีก ถึงจะไม่มีเวลาพูด ก็ขอให้มองดูตามหลักการใหญ่ที่ได้ว่าไปนั้น

เรื่องไตรสิกขา หมดเวลาไปกับเรื่องศีล-อธิศีล ไม่มีเวลาจะพูดถึงอธิจิต และอธิปัญญา แต่ไม่เป็นไร จะว่าไว้พอได้เค้า

พูดถึงไตรสิกขา ก็รู้จักอธิจิต อธิปัญญา ไว้พอได้เค้า

อธิจิต (เรียกเต็มว่าอธิจิตตสิกขา) พูดกว้างๆ ก็คือการฝึกจิตให้เจริญพัฒนาขึ้นไป โดยมีคุณสมบัติพรั่งพร้อม ทั้งคุณธรรมความดี ความเข้มแข็งมั่นคง และความสุข แล้วก็สำคัญยิ่ง ที่เข้าหลักพุทธธรรม คือให้ใช้ทำงานได้ดี เฉพาะอย่างยิ่งงานของปัญญา

อย่างไรก็ดี จิตของคนทั่วไป (ซึ่งไม่รู้จักฝึกตัว ปล่อยตัวเรื่อยเปื่อย) จะมีอาการซ่านส่าย ฟุ้งไป วุ่นอยู่-พล่านไปกับอารมณ์ที่ประสบ (ทั้งอารมณ์ตามความหมายของภาษาไทยที่เพี้ยน และอารมณ์ในความหมายเดิมแท้ของบาลี) พบเห็น รับรู้อะไรๆ ที่ผันแปรเปลี่ยนไปทุกขณะ ทุกที่ อันนั้น อันนี้ เรื่องนั้น เรื่องนี้ ก็ยินดี-ยินร้าย ชอบ-ชัง แล้วก็คิดปรุงแต่งไปตามที่ชอบใจไม่ชอบใจนั้น ไม่เป็นตัวของมัน ไม่เอาการ จะเอาจิตนั้นทำงานอะไรๆ ก็ไม่ค่อยจริงจัง ไม่เดินหน้าไป ไม่แน่ว ไม่แน่ ไม่ได้ผลดี

ฉะนั้น จึงจะต้องฝึกจิตนั้นให้เข้มแข็งมั่นคง ให้ตั้งมั่น อยู่ตัว ให้เป็นตัวมันเอง อยู่-ไปกับสิ่งที่ต้องการได้ตามต้องการ ว่างจากสิ่งอื่นเรื่องอื่น ไม่มีอะไร (ไม่ว่าอารมณ์ไทยเพี้ยนหรืออารมณ์บาลี) จะเข้ามารบกวนหรือวุ่นกับมันได้ มั่นแน่อยู่กับสิ่งประสงค์ มุ่งแน่วไปกับสิ่งที่ต้องการนั้น เรียกว่าเป็นเอกัคคตา แปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์หนึ่งเดียว (อารมณ์บาลี) และเอกัคคตานี่แหละ คือสมาธิ

จิตที่เป็นสมาธินั้น มีลักษณะสำคัญ ๓ อย่าง คือ

ก) จิตที่ตั้งมั่น เป็นสมาธินั้น สงบนิ่ง เหมือนน้ำในอ่างเก็บที่ตั้งอยู่มั่นคง ไม่มีอะไรกวนแม้แต่ลมที่จะพัดให้พลิ้ว ก็จะราบเรียบจนคนไปมอง ก็เห็นเงาหน้าของตนได้ชัดเจน เป็นภาวะจิตใจที่เป็นความสุขสงบอยู่กับความเป็นจริงในตัวของมันเอง

ข) จิตที่มั่นแน่ เป็นสมาธินั้น เหมือนน้ำที่สงบนิ่งจริงแท้ ไม่มีอะไรระคนปนเปอยู่ได้ ฝุ่นละอองเศษของธุลีทั้งหลายก็ลงไปนอนก้นหายไปหมด ทำให้น้ำใส อะไรๆ อยู่ในน้ำนั้น ก็มองเห็นได้ชัดเจน เป็นภาวะจิตที่ใสสะอาด เอื้อให้ปัญญามองเห็นชัดเจนตามเป็นจริง

ค) จิตที่เป็นสมาธิมุ่งแน่วนั้น พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบว่า เป็นเหมือนลำน้ำที่ไหลจากภูเขาพุ่งดิ่งลงมาเป็นสายเดียว จะมีกำลังแรงมาก อะไรกีดกั้นขวางทาง ก็จะถูกพัดซัดผลักให้พ้นให้หายหมดไป จนเสร็จสิ้นถึงจุดหมาย

จิตสมาธิมีลักษณะที่เป็นคุณสมบัติอย่างนี้ จึงใช้ทำงานได้ดี ให้งานสำเร็จได้ผลจริง เฉพาะอย่างยิ่งในพุทธธรรมคืองานของปัญญา จึงเรียกจิตที่เป็นสมาธิอย่างนี้ว่า “กัมมนีย์” (ควรแก่งาน, เหมาะงาน)

พร้อมกับการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ (เรียกสั้นๆ ว่า “ฝึกสมาธิ”) นี้ หรือเมื่อจิตเป็นสมาธิดีแล้ว ถ้าต้องการฝึกต้องการพัฒนาคุณสมบัติอะไรๆ ขึ้นมา เช่นว่า เมตตา กรุณา วิริยะ ก็เอาคุณสมบัตินั้นแหละเป็นอารมณ์ (อารมณ์บาลี) ของสมาธิจิตนั้น เจริญมันขึ้นไป เรียกว่า เมตตาภาวนา กรุณาภาวนา วิริยภาวนา ฯลฯ

การทำงานของจิต (ทำออกมาทางกาย ทางวาจา ก็ด้วยเช่นกัน) ที่สำเร็จผลอย่างดีนั้น เป็นอย่างไร ก็คือ คนมี**วิริยะ/วายามะ** ได้แก่ความเพียรเข้มแข็งแกล้วกล้ามุ่งหน้าก้าวไปทำการทั้งหลาย ที่**สติ**คือความระลึกนึกได้ทันอยู่ จ่อจับระบุบอกให้และกำกับคุมตรวจดูไป จัดการดำเนินการไปจนสำเร็จเสร็จสิ้น ตามที่**ปัญญา**ส่องทางหรือบอกแจ้งให้, การที่ทำสำเร็จได้ทั้งหมดนั้น ก็เป็นไปในจิตที่เป็น**สมาธิ** หรือใช้จิตที่เป็นสมาธินั้นเองทำงาน

ที่พูดมายืดยาวนี้ จะเห็นว่า ที่ว่าฝึกจิตนั้น ในทางปฏิบัติ พอลงมือทำ ก็เริ่มด้วยการฝึกจิตให้แน่วเป็นสมาธิ พูดสั้นๆ ว่า ฝึกสมาธิ และสมาธิก็เป็นแกน เป็นตัวยืนของการฝึกจิตนั้นไปโดยตลอด จะฝึกจิต ก็ฝึกด้วยการฝึกสมาธิ ไปๆ มาๆ จะพูดถึงการฝึกจิต ก็พูดแค่ว่าฝึกสมาธิ ก็เป็นอันรู้กัน แล้วไปๆ มาๆ คำว่า "ฝึกจิต" กับคำว่า "ฝึกสมาธิ" ก็เลยใช้แทนกันได้ เช่นจะพูดว่า จิตตภาวนา หรือว่า สมาธิภาวนา เมื่อพูดอย่างกว้างๆ ก็หมายความอย่างเดียวกัน*

ทีนี้ จิตที่เป็นสมาธินั้น เมื่อฝึกได้ผล ก็พัฒนาขึ้นไปๆ เป็นความสงบนิ่ง มั่นแน่ มุ่งแน่ว ในระดับที่สูง ที่ประณีตขึ้นไปๆ ในขั้นแรกก็สงบอยู่ตัวได้แค่เดี๋ยวๆ สั้นๆ ชั่วขณะๆ เป็น ขณิกสมาธิ พัฒนาขึ้นไปอีก จนถึงขั้นจวนเจียน เฉียดๆ ใกล้จะแน่วสนิท เป็น อุปจารสมาธิ จนในที่สุดก็ลงตัวเข้าที่มั่นแน่แน่วสนิท เรียกว่าเป็น อัปปนาสมาธิ

เมื่อสมาธิถึงขั้นเป็นอัปปนา ก็ทำให้จิตมีสภาพเป็น "**ฌาน**" ซึ่งเป็นภาวะจิตสงบประณีต ที่มีเอกัคคตา คืออัปปนาสมาธินั้น เป็นแกน และมีคุณสมบัติอื่นบางอย่างประกอบ เรียกว่าองค์ฌานต่างๆ ซึ่งทำให้จิตนั้นเป็นสมาธิแน่วดิ่งสนิทยิ่งขึ้น เป็นสุข ซึ้ง ประณีตขึ้นไปๆ และมีกำลังใช้งานทางจิตทางปัญญาได้แรงเข้มล้ำลึกมากขึ้นไปเป็นขั้นๆ รวมทั้งหมดแยกได้เป็นรูปฌาน ๔ ระดับ คือ **ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน** จนถึง**จตุตถฌาน** อันสูงสุด ซึ่งเป็นสภาพจิตที่บริสุทธิ์ ผ่องใส มีกำลังเต็มที่ มีองค์ฌานเพียง ๒ คือ อุเบกขา และเอกัคคตา ซึ่งเป็นสภาวะที่ใช้ทำงานทางจิตทางปัญญาได้ดีที่สุด

---

* คำสำคัญอีกคำหนึ่งที่ควรรู้เป็นพื้นไว้ คือ "**สมถะ**" ซึ่งใช้หมายถึงสมาธิ ก็ได้ แต่ใช้ในความหมายที่กว้าง หมายถึงหลักการฝึกจิตฝึกสมาธิ รวมทั้งระบบวิธีปฏิบัติในการฝึกจิตฝึกสมาธินั้นทั้งหมด คู่กับ "**วิปัสสนา**" ที่เป็นปฏิบัติการทางปัญญา

บอกแล้วว่า ฌาน ๔ ที่ได้พูดมานั้น เป็นรูปฌาน (ฌานที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์) และบอกแล้วว่า **ฌานที่ ๔** (จตุตถฌาน) เป็นฌานสูงสุด ใช้ประโยชน์ได้ผลสูงสุด

ทีนี้ ในฌานที่ ๔ ที่สูงสุดนั้น สามารถก้าวต่อออกไปได้เป็นฌานอีก ๔ ขั้น เรียกว่า**อรูปฌาน** ๔ (ฌานที่มีอรูปธรรมเป็นอารมณ์) รวมรูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ เป็น ๘ เรียกรวมกันว่าสมาบัติ ๘ เป็นความสำเร็จทางจิตเต็มที่ ซึ่งทำให้เกิดมีความสามารถทำการอันวิเศษได้ต่างๆ เช่น แสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หูทิพย์ ตาทิพย์ แต่ย้ำว่าเป็นความสามารถทางจิต ที่ไม่ถือเป็นที่หมายในพุทธธรรม และดังได้ว่าแล้ว อรูปฌานทั้ง ๔ นั้น ก็อยู่ในขั้นของฌานที่ ๔ นั่นเอง เป็นเพียงการขยายจิตตวิสัยออกไปได้ ไม่ใช่ก้าวสูงขึ้นไปในคุณภาพหรือความสามารถ หรือประโยชน์ ในทางของการพัฒนาปัญญา ดังที่พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้จตุตถฌานเป็นบาทฐานทางจิตในการก้าวไปทางปัญญาให้ลุถึงโพธิญาณคือการตรัสรู้

พูดมามากมายเกินจำเป็นแล้ว ขอลงสรุปความว่า การเจริญสมาธิบำเพ็ญฌานนี้ มีมาแต่ดึกดำบรรพ์นานนักหนา ในชมพูทวีปแต่โบราณก่อนพุทธกาล ก็มีเรื่องราวของโยคี ฤษี ดาบส มากมาย ได้ฌานสมาบัติ สำเร็จอภิญญา (ที่เป็นโลกีย์) แสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์กันเก่งกาจอัศจรรย์มากมาย เหาะเหินเดินอากาศ ล่องหน หายตัวบันดาลอะไรๆ ให้เป็นอย่างไรๆ ก็ได้ บ้างก็เข้าฌานเสวยสุขดื่มด่ำอยู่ได้นานเนไม่ต้องกินไม่ต้องนอน บ้างก็ว่าได้สมาธิที่จิตแน่วดิ่งเข้าถึงองค์พระเป็นเจ้า บ้างว่าเข้ารวมเป็นอันเดียวกับพระพรหม (พรหมสหัพยตา) ฯลฯ ทั้งหมดที่ว่ามาอย่างนี้ จะเก่งกาจอัศจรรย์แค่ไหน ก็จบลงในเขตในขีดความสามารถของจิต เป็นความสำเร็จทางจิต เป็นเรื่องของจิต จบลงที่จิต ที่สมาธิ ไม่ก้าวไปถึงปัญญา จะแค่ไหนๆ **ก็เป็นแค่จิต ไม่เป็นอธิจิต ไม่เข้าในไตรสิกขา**

แล้วอย่างไรแค่ไหนจึงจะเป็นอธิจิต นี่คือ มีสมาธิที่จะให้จิตทำงานในการพัฒนาปัญญาได้ผล จะได้ฌานแค่ไหนแม้เพียงปฐมฌาน เพื่อใช้เป็นบาทฐานของการพัฒนาปัญญา เพื่อวิปัสสนาก็เป็น**อธิจิต** เข้าใน**ไตรสิกขา** และถ้าศึกษาไป ปฏิบัติไป ได้ถึงสมาบัติ ๘ แถมได้อภิญญา ๕ อย่างเช่นหูทิพย์ ตาทิพย์ด้วย ท่านไม่ว่าอะไร ก็ถือว่าเป็นผลพ่วง ผลพลอยได้ติดไป

ทีนี้ก็ถึงข้อสุดท้าย คือ **อธิปัญญา** อันเป็นยอดสุด ที่จะเข้าถึงเนื้อในของพระพุทธศาสนา พูดได้ง่ายๆ สั้นๆ ว่า ปัญญาที่มีกันทั่วๆ ไป รวมทั้งปัญญาของคนดีๆ ที่เรียกว่ามีศีลมีธรรม ซึ่งรู้ดีรู้ชั่ว รู้บาปบุญคุณโทษ รู้เข้าใจเหตุผลแห่งการกระทำของมนุษย์ รู้ว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ที่เรียกว่ากัมมัสสกตาปัญญา ทั้งหมดนี้เป็นปัญญา ยังไม่ใช่อธิปัญญา

แล้วอธิปัญญาคืออย่างไร ก็คือปัญญารู้เข้าใจความจริงที่เป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย รู้อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา มองเห็นไตรลักษณ์ รู้อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท มองเห็นปัจจยาการ ในเบญจขันธ์ ในสฬายตนะ ฯลฯ เป็นวิปัสสนาปัญญา อย่างนี้จึงเป็น**อธิปัญญา**

การศึกษา ทำคนให้พัฒนา คนที่ศึกษาดี พัฒนาครบทั้ง ๔ ด้าน

"การศึกษา ทำคนให้พัฒนา" และ "คนมีการศึกษาแล้ว ก็เจริญพัฒนา" นี่คือ เมื่อมีการศึกษาเป็นเหตุ ก็มีการพัฒนาของคนเป็นผล ที่ผ่านมาเมื่อกี้ ได้พูดกันถึงการศึกษา ทีนี้ก็มาดูว่า คนนั้นมีการศึกษาแล้ว จะพัฒนาขึ้นไปอย่างไร เป็นการดูผลของการศึกษา โดยดูการพัฒนาของคน หรือจะว่าวัดผลการศึกษาของคน ก็ได้ ทีนี้ จะดูกันให้ชัด โดยดูการพัฒนาของคน ด้วยการศึกษาทั้ง ๓ นั้น ทีละข้อ

ทีนี้อีก การศึกษานั้น คำพระว่า "สิกขา" แล้วพัฒนา คำพระว่าอะไร? การพัฒนานั้น คำพระว่า "ภาวนา" เช่น

- การพัฒนาศีล ก็เป็น ศีลภาวนา
- การพัฒนาจิต ก็เป็น จิตตภาวนา
- การพัฒนาปัญญา ก็เป็น ปัญญาภาวนา

แต่ที่นี่ เรากำลังพูดถึงการดูผล หรือวัดผล ที่ตัวคน จึงไม่ใช่พูดว่า "การพัฒนา" (ภาวนา) แต่พูดว่า (คนผู้มีศีล มีจิต มีปัญญา ที่) "พัฒนาแล้ว" ซึ่งใช้คำพระว่า "ภาวิต" ดังนั้น จึงพูดว่า

- มีศีลที่พัฒนาแล้ว เป็น "ภาวิตศีล"
- มีจิตที่พัฒนาแล้ว เป็น "ภาวิตจิต"
- มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว เป็น "ภาวิตปัญญา"

แต่ยังไม่จบแค่นั้น คือ ตอนดูผลวัดผลนี้ ท่านแยกข้อศีลออกไปเป็น ๒ อย่าง คือ กาย กับ ศีล เป็น ภาวิตกาย กับ ภาวิตศีล จึงเป็น ๔ ข้อ:

๑. มีกายที่พัฒนาแล้ว เป็น "ภาวิตกาย"
๒. มีศีลที่พัฒนาแล้ว เป็น "ภาวิตศีล"
๓. มีจิตที่พัฒนาแล้ว เป็น "ภาวิตจิต"
๔. มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว เป็น "ภาวิตปัญญา"

ถามว่า ตอนศึกษาคือสิกขา มีเป็นอธิศีลข้อเดียว แล้วตอนดูผลวัดผลที่ภาวิต ทำไมแยกข้อศีลนั้นออก ๒ อย่างเป็น กาย กับ ศีล

เรื่องนี้ขออธิบายสั้นๆ ว่า ศีลนั้นเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตเป็นอยู่เป็นไปเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทำการต่างๆ อยู่ร่วมในสังคม ปรากฏตัวในโลก ขอให้ดูว่า ในการดำเนินชีวิตที่ว่านั้น แยกได้เป็น ๒ ภาค คือ

ก) **ภาครับ-เอาเข้ามา** ได้แก่ รับรู้ (ผัสสะ สัมผัส) ทาง *ผัสสทวาร* คือช่องทางการรับรู้ทั้ง ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย (อินทรีย์ ๕) ดู-เห็น ฟัง-ได้ยิน ดม ลิ้ม แตะต้อง เช่น อ่านหนังสือ ดู-ฟังดนตรี การบันเทิง กินอาหาร (ให้อร่อยลิ้น) สารพัด

(ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีคำเรียกรวมกันทั้งชุดว่า "เบญจทวารกาย" แปลว่า กายที่ชุมนุมของช่องทางรับรู้ทั้ง ๕ จึงเป็นที่มาของชื่อที่เรียกศีลนี้)

ข) **ภาคแสดงออกไป** ได้แก่มีพฤติกรรม แสดงออกไป ในการพูดจา สื่อสาร สัมพันธ์ ประพฤติ ปฏิบัติการต่างๆ และทำการทั้งหลาย ทาง*กรรมทวาร* ได้แก่ช่องทางทำกรรมทำการ ทั้ง ๒ คือ ทางกาย (กายกรรม) และทางวาจา (วจีกรรม)

การมีวินัยรู้จักใช้ผัสสทวาร คือ ตา-หู ดู-ฟัง เป็นต้น ให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ เช่นได้ปัญญา และไม่ให้เป็นโทษเกิดความเสื่อมเสียหาย เช่นลุ่มหลงมัวเมา ทะเลาะกัน ก็เป็นศีล, และการมีวินัยรู้จักใช้กรรมทวาร คือกาย และวาจา ไม่พูดจาไม่ทำการต่างๆ ที่เสียหาย ที่ทำร้ายใครๆ หรือทำลายอะไรๆ พูดและทำแต่ถ้อยคำและกิจกรรมที่ดีงามสุจริตเป็นคุณเป็นประโยชน์ ก็เป็นศีล; ทีนี้ ในสิกขา คนประพฤติศีลสองพวกนั้นพ่วงพาคละเคียงไปด้วยกันในชีวิตจริงประจำวัน จึงจัดรวมเข้าเป็นหมวดศีลด้วยกันเป็นข้อเดียว

ขอให้ดูในศีล ๘ จะเห็นได้ง่ายว่า ข้อ ๑ เว้นปาณาติบาต ก็ดี ข้อ ๒ เว้นอทินนาทาน ก็ดี ข้อ ๔ เว้นมุสาวาท ก็ดี (ทั้ง ๓ ข้อตรงกับในศีล ๕) เป็นการปฏิบัติทาง**กรรมทวาร** คือกาย และวาจา, ส่วนข้อ ๖ เว้นวิกาลโภชน์ ข้อ ๗ และ ๘ เว้นดูการบันเทิง การประดับประดาตัว จนถึงใช้ที่นอนฟูกฟูปรนเปรอตัว เป็นการปฏิบัติทาง**ผัสสทวาร** เช่น ผัสสะของลิ้น ของตา ของหู ของจมูก ของผิวกาย ทั้งหมดนั้นมารวมเข้าชุดเดียวกัน ให้ปฏิบัติไปด้วยกัน เป็นศีล ๘

ในฝ่ายสิกขา เป็นเรื่องของการปฏิบัติที่พร้อมเพรียงเคียงกันไปดังได้ว่าแล้ว แต่ในด้านการวัดผล ที่เป็นภาวิต จะให้เห็นเรื่องไหนด้านใด ก็เลือกดูแยกออกไปได้ให้ชัดไปทีละเรื่องทีละอย่าง ก็จึงดูศีลภาครับภาคเอาเข้ามาของเบญจผัสสทวารกาย เป็นข้อหนึ่ง เรียกว่า**ภาวิตกาย** แล้วดูศีลภาคกรรมทวารใช้กายใช้วาจาพูดจาทำการแสดงออกไป เป็นอีกข้อหนึ่ง เรียกว่า**ภาวิตศีล**

ใช้เวลาเกินไปมากแล้ว จะต้องรวบรัดให้จบลง จะดูว่า ผู้ที่ศึกษาจบไตรสิกขาแล้ว เป็นภาวิต ๔ ด้านนั้น เป็นอย่างไร เพื่อให้สะดวก จะขอคัดคำบอกตรงมาจากหนังสือ *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)* (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔๓, พ.ศ. ๒๕๖๕, หน้า ๔๔๘) ว่าดังนี้

๑. ภาวิตกาย *มีกายที่พัฒนาแล้ว* (=มีกายภาวนา) คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและเกิดมีผลดี เริ่มแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา ให้เกิดมีสภาพจิตที่ดีงามเป็นกุศลธรรม ตั้งแต่ได้ชื่นชมธรรมชาติ...ที่เป็นรมณีย์ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนเทคโนโลยี อย่างฉลาด ได้ผลตรงเต็มตามคุณค่า

๒. ภาวิตศีล *มีศีลที่พัฒนาแล้ว* (=มีศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนเวรภัย ตั้งอยู่ในวินัย และมีอาชีวะที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข

๓. ภาวิตจิต *มีจิตที่พัฒนาแล้ว* (=มีจิตภาวนา) คือ มีจิตใจที่ฝึกอบรมพัฒนาดีแล้ว

- สมบูรณ์ด้วย*คุณภาพจิต* คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตากรุณา เอื้ออารี...ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น

- สมบูรณ์ด้วย*สมรรถภาพจิต* คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น...

- สมบูรณ์ด้วย*สุขภาพจิต* คือ มีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส สงบ เป็นสุข

๔. ภาวิตปัญญา *มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว* (=มีปัญญาภาวนา) คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ตามที่มันเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิต เป็นอิสระ ไร้ทุกข์

ผู้มีภาวนา ครบทั้ง ๔ อย่าง เป็น**ภาวิต** ทั้ง ๔ ด้านนี้แล้ว โดยสมบูรณ์ เรียกว่า ***"ภาวิตัตตะ"*** แปลว่าผู้ได้พัฒนาตนแล้ว ได้แก่ พระอรหันต์ เป็น อเสขะ คือผู้จบการศึกษาแล้ว...

เรื่องแทรกเรื่องเสริมที่เพิ่มไว้ด้วย

ได้บอกเมื่อกี้นี้ว่า ยังมีศีลเณร ศีลพระอีก ที่ไม่ได้พูด มาถึงตรงนี้ ก็มิใช่จะเอามาพูด แต่มีเรื่องที่จะพาดพิงไว้สักหน่อย คือในศีลพระที่มากมายนั้น มีศีลเบื้องต้น ๒ อย่าง ที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำทรงเน้นมากในการฝึกพระ คือ พอบวชเข้ามา ตั้งปาติโมกข์เป็นหลักแล้ว ก็ให้มี**อินทรียสังวร** และ**โภชเนมัตตัญญุตา** สองอย่างนี้ ชาวบ้านก็ควรนำมาใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ชวนลูกหลานศึกษาให้ดี

อินทรียสังวร แปลตามประเพณีว่าสำรวมอินทรีย์ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่เป็นผัสสทวาร) แต่แปลให้ง่าย ก็บอกว่ารู้จักใช้อินทรีย์ หรือคุมอินทรีย์ได้ ใช้อินทรีย์เป็น รู้จักใช้อย่างไร? คือ เอาตา หู จมูก ลิ้น กายนั้น มารับใช้เรา ในการสื่อสารกับโลก ให้ได้ประโยชน์จากตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่ใช่เอาตัวเราไปรับใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายนั้น

คนจำนวนมากไม่รู้ว่าเอาตัวไปรับใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย บางทีก็ถึงขั้นไปเป็นทาสของมัน คือ ตาเห็น หูได้ยิน ลิ้นลิ้มรสอะไรสวยงาม ไพเราะ อร่อย ก็ชอบใจ แล้วก็จะทำอะไรๆ ไปตามแรงชักจูงอยู่ใต้อำนาจของมัน ถ้าเห็น ได้ยินอะไร ไม่ถูกหู ไม่ถูกตา ก็ไปในทางตรงข้าม สุขทุกข์ของเขาขึ้นกับสิ่งที่ตาเห็น หูได้ยิน ชีวิตจะดีหรือร้าย เกิดมีเรื่องราวอะไรๆ ไปตามอำนาจความชอบใจ-ไม่ชอบใจทางตาทางหู จมูก ลิ้น กายสัมผัส ถูกลาก ถูกจูง ถูกปั่นให้เป็นไปตามอำนาจบัญชาของอารมณ์ทางตา หู... ได้แค่นั้น คือได้แค่เป็นผู้ถูกกระทำ

แต่คนที่เก่งดีมีปัญญา จะเอาตา หู จมูก ลิ้น กาย มารับใช้ตัวเขาให้เขาได้เรียนรู้ เป็นผู้กระทำต่อสิ่งทั้งหลาย มิใช่เป็นผู้ถูกกระทำ เมื่อเขาใช้ตา หู... ดู ฟัง ดม ลิ้ม สัมผัสอะไร ไม่ไปตามแค่ว่าตา หู... รู้สึกอย่างไร ชอบ-ไม่ชอบ เอา-ไม่เอา แต่เขาใช้ตา หู... นั้น ดู-ฟัง เห็น-ได้ยินแล้ว เขาไม่ติดอยู่แค่ความรู้สึก ยังไม่ไปตามที่มันบอกว่าชอบ-ไม่ชอบ แต่เขาเอาข้อมูลที่ได้จากตา หู...นั้น มาพิจารณา ว่าสิ่งที่ได้เห็นได้ยิน...นั้นๆ คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นคุณ เป็นโทษ มีความจริงอะไรอยู่ในนั้น มีประโยชน์หรือไม่ และตัดสินว่าจะเอาอย่างไรกับมัน แค่ไหน เท่าไร ให้ถูกต้อง ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างมั่นใจ

ดูผลการศึกษาในไตรสิกขาข้อแรกบอกว่า *ภาวิตกาย* แปลว่ามีกายที่พัฒนาแล้ว นี่ก็คือ พอพระใหม่บวชเข้ามา ก็เริ่มด้วยฝึกศีลข้อ**อินทรียสังวร**นี้ ให้รู้จักใช้ผัสสทวารทั้ง ๕ ไม่อยู่แค่รับรู้ แต่ไปถึงเรียนรู้ แล้วก็ต่อด้วยข้อ ๒ คือ **โภชเนมัตตัญญุตา** ว่ารู้จักประมาณในการบริโภค กินด้วยปัญญารู้พอดีที่จะให้เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ไม่ใช่กินเสพแค่บำเรอผัสสทวารคือชิวหา เด็กเกิดมาก็เริ่มการศึกษาที่ข้ออินทรีย์ฯ กับโภชเนฯ นี่เหมือนกัน ชีวิตเป็นอยู่เริ่มที่นี่ ดังที่บอกว่า **"การศึกษาเริ่มต้น เมื่อคนกินอยู่-ดูฟังเป็น"**

ในข้ออินทรียฯ บอกว่าให้รับรู้ดูฟัง อย่างเป็นนายของอินทรีย์นั้น ให้ได้ศึกษาเรียนรู้ ได้ประโยชน์ ไม่ตกไปเป็นทาสของความรู้สึกชอบ-ชัง ในข้อโภชเนฯ นี้ เรากินเสพบริโภค ก็ใช้อินทรีย์ ที่เป็นผัสสทวาร คือลิ้น ถ้ากินเป็น ก็มีสติตั้งหลักได้ ใช้ปัญญา รู้ว่ากินเสพแค่ไหนพอดีที่จะบำรุงเลี้ยงร่างกายให้เจริญเติบโต มีกำลัง แล้วจะได้ใช้ร่างกายนั้น ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ไม่ตกเป็นทาสของลิ้นที่จะเอาแต่รสชาติ แล้วปล่อยตัวให้ความอยากเสพรสนั้นพาไป จนเกิดโทษภัยแก่ชีวิตร่างกาย ประโยชน์ก็ไม่ได้ ความเสียหายก็ไม่รู้ การใช้อินทรีย์นี้เป็นเบื้องต้นของการดำเนินชีวิต

ท่านจึงให้พระเณรพิจารณานำทางแก่ประชาชนว่า "ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิ..." เราเสพอาหารเหล่านี้ มิใช่เพื่อติดรส เพื่อมัวเมาอะไรๆ แต่เพื่อจะให้ชีวิตเป็นอยู่ได้ดี มีสุขภาพแข็งแรง แล้วจะได้ทำกิจหน้าที่ มีชีวิตที่ดีงามประเสริฐต่อไป เรียกได้ว่าบริโภคด้วยปัญญา เป็นชีวิตที่มีการศึกษา ซึ่งเป็นอยู่ดีมีความสุข พร้อมทั้งเกื้อกูลแก่สังคม และเอื้อหนุนการดำรงอยู่ยั่งยืนของโลกด้วย

นี่คือการศึกษา ซึ่งเป็นการปฏิบัติ ส่วนที่เล่าเรียนกันนั้นเป็นบุพภาคของการปฏิบัติ ก็คือเป็นบุพภาคของการศึกษา ซึ่งยอมให้เรียกว่าเป็นการศึกษาได้ โดยเป็นการศึกษาส่วนบุพภาค เป็นเบื้องต้นที่จะเข้าสู่การศึกษา

ส่วนการศึกษาตัวจริง คือการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นอยู่นี้ ที่ทำให้เกิดผลดีแก่ชีวิต ทำให้เกิดการพัฒนาของชีวิตนี้ ทั้งที่ผัสสทวาร คือการรับรู้ทางอินทรีย์ ๕ และที่กรรมทวาร คือพฤติกรรมทางกาย พร้อมทั้งวาจา จนถึงความรู้สึกนึกคิดในจิตใจ โดยการนำของปัญญา ให้ชีวิตนั้นเจริญงอกงาม ดำเนินไปด้วยดี โดยเกื้อกูลแก่สังคม และเกื้อหนุนการดำรงอยู่ด้วยดีของโลกนี้

เอาละ ตกลงว่าที่เรามาบวช แล้วโดยเฉพาะการจำพรรษานี้ก็เพื่อจะได้ทำกิจของพระ คือการเจริญไตรสิกขา ได้แก่การศึกษาซึ่งเป็นเนื้อตัวที่แท้ของพระศาสนา เมื่อท่านทำกิจนี้ ก็เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง เรียกว่าเป็นสัมมาปฏิบัติ ทำให้เจริญงอกงามต่อไป

เมื่อกี้เป็นเรื่องเสริม ทีนี้ เรื่องแทรก ซึ่งต้องถือว่าสำคัญมาก คือคำพระมากมาย จากภาษาบาลี ที่เอามาใช้เป็นคำภาษาไทย แต่มีความหมายผิดเพี้ยนไป บางทีถึงกับกลายเป็นตรงข้ามกับความหมายที่จริงแท้ของเดิม เรียกง่ายๆ ว่า "คำพระที่ไทยเพี้ยน"

คำพระที่ไทยเพี้ยนเหล่านี้ คนไทยใช้กันสับสน เข้าใจผิด เวลาอธิบายธรรม พระพูดออกมาให้เข้าใจอย่างหนึ่ง แต่คนฟังเข้าใจไปอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งห่างกันไกล ทำให้คนไทยศึกษาธรรมะได้ยาก บางทีลำบากยิ่งกว่าฝรั่ง หรือคนนอกศาสนามาศึกษา

คนข้างนอกเหล่านั้นเข้ามาใหม่ ยังไม่รู้อะไร ก็เลยไม่มีความเข้าใจผิดในถ้อยคำที่สืบกันมา จึงมาเริ่มเรียนไปตามที่พระสอน และเข้าใจถูกต้องไปทีเดียวเลย แต่คนไทยมีความเข้าใจผิดเป็นทุนที่สั่งสมมาก่อน ก็สับสน รู้ได้ยาก กลายเป็นคนที่เสียเปรียบในเวลามาเรียนพระพุทธศาสนา เพราะเข้าใจศัพท์ธรรมะผิด เมื่อมาเรียนต้องปรับความเข้าใจกันใหม่ ทำให้การศึกษาธรรมตกต่ำแทบหายสูญ

ดูง่ายๆ คำว่า **"อารมณ์"** คนไทยใช้ผิดจนเป็นธรรมดา จนพระทั่วไปก็ต้องยอมใช้ในความหมายที่ผิดตามไปด้วย พอถึงเวลาศึกษาธรรม ก็เลยสับสนกันไปหมด ที่นี่จะยังไม่อธิบาย ให้แต่ละท่านไปสอบถาม ไปค้นคว้าให้แจ่มแจ้งกับตัวเอง ขอบอกว่า ถ้าผู้ใดยังแยกความหมายของ "อารมณ์" คำไทย กับ "อารมณ์" คำพระจากบาลี ออกจากกันไม่ได้ ก็คือเรียนธรรมยังไม่ผ่านชั้นประถม

"**ฉันทะ**" ซึ่งเป็นธรรมสำคัญยวดยิ่ง เป็นตัวตั้งต้นการปฏิบัติให้เข้าทาง คนไทยแทบไม่มีใครรู้จัก "**ตัณหา**" ก็ไปเหมาเป็นความอยากทุกอย่าง "**มานะ**" กิเลสใหญ่ก็เอาไปเป็นความเพียร "**วาสนา**" ที่ดีๆ ร้ายๆ ต้องระวัง ก็กลายเป็นอะไรที่อยากได้อยากมีกันนัก "**อุเบกขา**" ซึ่งเป็นธรรมสำคัญยิ่งใหญ่เคียงไปกับปัญญา กลายเป็นเรื่องของคนเซ่อซ่าไม่เอาเรื่องเอาราว อย่างนี้เป็นต้น

เอาละ นี่เป็นการมาทำความเข้าใจกันในเบื้องต้นว่า ที่เรามาเริ่มจำพรรษากันนี้ เราอยู่กันเป็นสังฆะ โดยมีวินัยเป็นฐาน ให้เรามีศีล ที่จะสื่อสารสัมพันธ์อยู่ร่วมในสังคม มีชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไปในโลกอย่างเกื้อกูล และเจริญงอกงามในการพัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา ให้ลุถึงจุดหมายที่พระพุทธศาสนาได้บอกไว้

มี ๖ คารวตา ชีวิตแห่งการศึกษาจะได้งอกงามไพบูลย์

เมื่ออยู่ร่วมกันโดยมีสาราณียธรรมอย่างที่ว่าข้างต้น ชุมชนแห่งสังฆะก็จะอยู่กันดี ทำให้แต่ละบุคคลปฏิบัติกิจของตัว คือเจริญไตรสิกขาไปได้เต็มที่

พร้อมกันนี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงหลักแกนกลางไว้ด้วยว่า เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังฆะ ก็ให้ถือสงฆ์เป็นใหญ่ โดยมีความเคารพสงฆ์ เรียกว่า **สังฆคารวตา**

จากสังฆะ ก็โยงไปถึงพระพุทธเจ้า ผู้ทรงตั้งสังฆะนั้น ที่ทรงถือธรรมเป็นใหญ่ เรียกว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็น**ธรรมาธิปไตย** *(องฺ.ติก.๒๐/๔๕๓/๑๓๙)* แปลว่า ทรงถือธรรมเป็นใหญ่ เอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม คุณค่าประโยชน์ที่แท้ เป็นเกณฑ์ตัดสิน

จากนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสต่อไปว่า เมื่อสังฆะ ที่ได้ทรงตั้งขึ้นนั้น เติบใหญ่ เจริญงอกงามขึ้นมาด้วยศีลสมาธิ ปัญญา "สงฺเฆปิ คารโว" *(องฺ.จตุกฺก.๒๑/๒๑/๒๗)* แปลว่า "เราก็มีความเคารพแม้ในสงฆ์"

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าทรงเคารพธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ และเมื่อสงฆ์เจริญงอกงามเติบโตขึ้น ก็ทรงเคารพในสงฆ์ด้วย

รวมความว่า ชีวิตพระนี้ มีสงฆ์เป็นใหญ่ ทำการเพื่อสงฆ์ จะต้องรักษาสงฆ์ ให้สังฆะอยู่ดีเพื่อประโยชน์สุขของมวลประชาชาวโลก ดังนั้น ชีวิตพระจึงเป็นความไม่เห็นแก่ตัวอยู่ในตัวมันเอง ในการทำกิจสำคัญ จึงมีการประชุมสงฆ์ ทุกท่านบวชสำเร็จก็โดยที่ประชุมสงฆ์

เมื่อแรกที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระศาสนานั้น ยังไม่มีพระภิกษุ พระพุทธเจ้าก็ทรงบวชให้เอง แต่เมื่อมีพระภิกษุมากขึ้นแล้ว สงฆ์เจริญขึ้นมา พระองค์ก็ทรงบัญญัติการอุปสมบทด้วยสงฆ์ ที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา ให้สงฆ์เป็นใหญ่ คือบวชโดยสงฆ์ คือที่ประชุมสงฆ์เป็นตัวแทนของสงฆ์ทั้งหมด

คำว่า "สงฆ์" ที่แท้นั้น หมายถึงพระสงฆ์ทั้งหมด ไม่ว่าอยู่ที่ไหน ก็รวมเป็นสงฆ์ แต่ในทางปฏิบัติ ตามวินัย ให้ถือตามที่ทำสังฆกรรม คือที่ประชุมสงฆ์ครบตามกำหนด มีจำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป นับเป็น "สงฆ์" แต่แท้ที่จริงนั้น ที่ประชุมสงฆ์ก็เท่ากับเป็นตัวแทนของสงฆ์ทั้งมวลนั่นเอง

เอาละ ถือเป็นหลักว่าเราทั้งหลายทำการเพื่อให้สงฆ์อยู่ดี แล้วผู้เป็นสมาชิกอยู่ในสงฆ์ ก็อยู่ดีไปด้วย เป็นการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และสงฆ์นี้ก็ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่พหูชนที่เป็นสังคม เพื่อประโยชน์แก่ทั้งโลก เมื่อสงฆ์ดำรงอยู่ การทำประโยชน์แก่โลกก็ยังดำเนินไปได้ เพราะฉะนั้น พระแต่ละองค์ จึงทำการเพื่อสงฆ์

ตามนัยที่ได้ว่านั้น เมื่อเรามาอยู่กันอย่างนี้ จึงต้องรู้หลักความเคารพ คือคารวตาด้วย เริ่มตั้งแต่เคารพธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงถือธรรมเป็นใหญ่ และก็เคารพสงฆ์ เช่นเดียวกับที่พระองค์ตรัสว่า เมื่อสงฆ์เติบโตใหญ่ขึ้น ก็ทรงเคารพสงฆ์ด้วย

ทีนี้ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ค้นพบธรรม และทรงประกาศธรรมนั้น ทำให้เรารู้ธรรม แล้วทรงบัญญัติวินัย ทำให้เกิดมีสงฆ์ขึ้น เรียกว่าพระศาสดา เป็นต้นทางที่กำเนิดของธรรมและวินัยที่มาถึงเรา พวกเราก็เคารพพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นสัตถา คือพระศาสดา พึงซื่อตรงตามธรรมตามวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้นั้นด้วย

ถึงตรงนี้ ก็จึงมีคารวตา เป็น ๓ เรียงลำดับว่า พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมา ทรงค้นพบธรรม ทรงแสดงธรรม ทรงบัญญัติวินัย ทรงตั้งสังฆะ กลายเป็นว่า ในสภาพที่ปรากฏ พระพุทธเจ้ามีก่อน แล้วธรรมจึงปรากฏเพราะพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ทรงประกาศธรรมนั้น แล้วจึงตั้งสังฆะ กลายเป็นพุทธะในฐานะพระศาสดา ทรงเป็นเริ่มต้น

เป็นอันว่ามี ๓ อย่างนี้เป็นหลักใหญ่ เป็นพื้นฐาน คือ

๑. **สัตถุคารวตา** ความเคารพในพระพุทธเจ้าองค์พระศาสดา

๒. **ธัมมคารวตา** ความเคารพในธรรม

๓. **สังฆคารวตา** ความเคารพในสงฆ์

ความเคารพทั้งหลายนั้น ก็เพื่อให้ธรรมวินัย ที่เรารู้เข้าใจ เอาไปปฏิบัตินั้น แน่ชัด แม่นตรง หนักแน่น จริงจังนั่นเอง ทีนี้ เพื่อให้การปฏิบัติของเราเกิดผลแน่จริง ก็ตรัสให้มีความเคารพข้อต่อไป คือ

๔. **สิกขาคารวตา** ความเคารพในสิกขา คือการศึกษา

ข้อที่ ๔ นี้ ก็คือที่ได้พูดมาทั้งหมด อย่างที่ว่าแล้ว ชีวิตของพระก็คือการปฏิบัติเจริญสิกขานี่เอง ต่อจากสังฆะ คารวะจึงมาลงที่สิกขา

คารวะ ๓ ข้อแรก เป็นกำลังส่งมาลงที่ความเคารพในสิกขานี้ คือต้องเอาจริงเอาจังในการศึกษา หนักแน่น แน่วไป

คนเรานี้ มักไม่เข้าใจ ไม่ค่อยรู้จักคำว่าเคารพ ที่ว่า "เคารพ" ก็คือ ถือเป็นสำคัญ มองเห็นความสำคัญ ตระหนักในความสำคัญ รู้ว่าอันนี้จะต้องเอาใจใส่ทำให้จริงจัง ความเคารพในสิกขา ก็คือ ตระหนักชัดว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญมาก เราจะต้องเอาใจใส่ ถือเป็นเรื่องสำคัญ เป็นกิจที่ประจำอยู่กับชีวิต จะต้องทำมุ่งแน่วไป

นี่คือ เมื่อเคารพในพระพุทธเจ้า ในธรรม ในสงฆ์แล้ว บัดนี้ เราอยู่ในสังฆะ ก็จะต้องทำหน้าที่ คือปฏิบัติไตรสิกขา ให้เป็นความเคารพในสิกขา เป็นหลักข้อที่ ๔

ข้อต่อไป ที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ คือ

๕. ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในปฏิสันถาร คนเรานี้ เมื่ออยู่ร่วมกัน ก็ต้องเจอหน้ากัน ถึงจะไม่เจอทุกวัน ก็เกือบทุกวัน หรือบางทีวันหนึ่งหลายครั้ง ในเวลาที่พบปะกันนั้น ท่านให้ปฏิสันถาร มีการทักทายปราศรัยกัน เจอหน้ากันด้วยการปฏิสันถาร ซึ่งแปลว่า เชื่อมรอยแยก ประสานรอยถ่าง หรือปิดช่องว่างระหว่างกัน

ความเคารพในปฏิสันถาร เป็นเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกัน แสดงถึงการมีความสัมพันธ์ที่ดีในสังฆะ ว่าสงฆ์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ในการอยู่ร่วมกันเป็นสงฆ์นั้น พึงให้ความเคารพสงฆ์ปรากฏออกมาในปฏิสันถาร แล้วให้ปฏิสันถารนั้นขยายออกไปสู่ประชาชน

พระเราต้องเอาใจใส่กัน ด้วยความเคารพในปฏิสันถาร ก็เอาใจใส่ในการปฏิสันถาร ที่ทำให้ใจถึงกัน แล้วก็เอาใจใส่กัน จนถึงดูแลกัน เมื่ออยู่ร่วมกัน พบปะกัน ก็ยิ้มแย้มแจ่มใสเข้าหากัน ทักทายพูดจาดีต่อกัน แล้วก็ร่วมกันทำงาน ช่วยเหลือกัน ฯลฯ

เจอญาติโยมมาวัด ก็ทักทายปราศรัย โยมมีธุระอะไร จะไปที่ไหน จะไปอ่านหนังสือ ไปฟังธรรม หรือประสงค์อะไร เมื่อพระถามไป โยมก็จะได้บอกว่า อยากมาหาหนังสืออ่าน หรือจะหาที่นั่งพักให้สงบสบายรื่นรมย์ใจ พระปฏิสันถาร ก็บอกให้ ถ้าโยมสงสัยถามธรรมะ ก็จะได้อธิบาย อย่างนี้เรียกว่า เคารพในปฏิสันถาร แล้วต่อไป

๖. **อัปปมาทคารวตา** ความเคารพในความไม่ประมาท

ถึงข้อนี้ ก็จบ คือให้เคารพในความไม่ประมาท ข้อนี้คุมหมด

คนไทยสมัยนี้ แค่ความประมาท ก็เข้าใจผิด เข้าใจไม่พอแล้ว พูดว่าประมาท นึกได้แค่ว่าเลินเล่อ เผลอไป เช่นว่าขับรถด้วยความประมาท มันก็เลยเป็นเพียงความเป็นไปในชีวิต ที่เกิดได้เป็นครั้งคราว

ที่จริง ความไม่ประมาท คือการมีชีวิตอยู่ด้วยสติ มีสติที่จะระลึกนึกถึงปฏิบัติการที่จะต้องทำ ตลอดเวลา เรียกว่า *อัปปมาทะ* คือมีสติอยู่กับตัว ระลึกไว้นึกได้เป็นประจำว่าเรานี้ เวลานี้ ทำอะไรอยู่ จะต้องทำอะไรต่อไป นึกได้ถึงสิ่งที่เกี่ยวข้อง ทันหมด สติก็คือทันจิตใจอยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง และเมื่อสติจับมันทันอยู่ ปัญญาก็รู้เข้าใจสิ่งนั้น แล้วด้วยวิริยะ ก็แก้ไขจัดทำดำเนินการให้สำเร็จเสร็จสิ้นไป

สติกับปัญญานั้นมาคู่กัน คนที่ดีมีชีวิตอยู่ด้วยสติ และก็มีปัญญาอย่างน้อยที่เรียกว่าสัมปชัญญะ มาด้วยตลอดเวลา ที่ว่าเคารพในความไม่ประมาท ก็คือมีสติตลอดเวลา ที่จะใช้ปัญญา มองดูรู้เข้าใจว่ามีอะไรที่ควรจะทำ มีเหตุปัจจัยอะไรจะต้องแก้ไข หรือทำให้สำเร็จได้อย่างไร แล้วมีวิริยะความเพียรลงมือทำให้สำเร็จลุล่วงไป

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความไม่ประมาทนี้ เหมือนรอยเท้าช้าง รอยเท้าสัตว์บกทั้งหลายลงในรอยเท้าช้างได้ทั้งหมด *(องฺ.ทสก.๒๔/๑๕/๒๓)* เหมือนกับว่า ธรรมทั้งปวงออกมาปฏิบัติได้ด้วยความไม่ประมาท

ถ้ามีความไม่ประมาทแล้ว ธรรมทั้งหลายที่พระองค์ตรัส ก็จะได้ออกมาสู่การปฏิบัติ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้เคารพในความไม่ประมาท เป็นการเตือนให้ได้ปฏิบัติธรรมทั้งหมดนี้

ถ้าใครประมาท ธรรมทั้งหมดที่ได้เรียนมา ก็เหมือนนอนหลับอยู่ในตู้พระไตรปิฎก แต่ถ้าไม่ประมาท ถึงเวลานี้ จะต้องทำอะไร ด้วยธรรมข้อไหน สติก็นึกได้ บอกให้หมด ธรรมทุกข้อก็เลยตื่นขึ้น ลุกขึ้นมาทำหน้าที่ เพราะสติในความไม่ประมาทนั้น มันเตือนมันปลุกให้ได้ปฏิบัติธรรมหมดทุกข้อที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้

ฉะนั้น ในปรินิพพานกาล พระพุทธเจ้าจึงตรัสปัจฉิมวาจาว่า **"เธอทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม"** *(ที.ม.๑๐/๑๔๓/๑๗๙)*

เป็นอันว่า ทุกท่านต้องมีคารวตา ๖ ตัว ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นี้ คือ

๑. สัตถุคารวตา ๒. ธัมมคารวตา ๓.สังฆคารวตา

๔. สิกขาคารวตา ๕. ปฏิสันถารคารวตา ๖. อัปปมาทคารวตา

ครบแล้ววันนี้ เอาละ ในขั้นนี้ มีแค่นี้พอแล้ว เป็นอันได้พูดถึงหลักการสำคัญที่จะต้องรู้เข้าใจไว้ แล้วชีวิตพรหมจรรย์ อย่างน้อยการจำพรรษานี้ ก็จะเป็นไปด้วยดี

ขออนุโมทนาทุกท่าน ที่ได้พร้อมใจกันมาทำสามีจิกรรม ในโอกาสแห่งวัสสูปนายิกา คือการเข้าพรรษา เป็นการเริ่มต้นวัสสาวาสะ คือการอยู่จำพรรษา ที่จะอยู่ร่วมกัน ๓ เดือนต่อนี้ไป ขอให้ทุกท่านเจริญงอกงามโดยเฉพาะคือก้าวไปในไตรสิกขา แล้วก็ *วุฑฺฒึ วิรุฬฺหึ เวปุลฺลํ ปปฺโปนฺตุ ธมฺมวินเย* ขอท่านทั้งหลายจงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัย อยู่กันดี มีความสุข พร้อมทั้งแผ่ความสุขนี้ไปยังโยมทั้งหลาย โดยเฉพาะพระใหม่ ตั้งแต่โยมพ่อโยมแม่ เป็นต้นไป ทั้งท่านที่มาร่วมงานบวช หรือมีใจมาร่วมด้วย กับทั้งญาติพี่น้อง มิตรสหาย ประชาชนทั่วไป ขอให้ทุกท่านเจริญงอกงามด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ มีความสุขทั้งกายและใจ เริ่มตั้งแต่มีปีติปราโมทย์ โดยทั่วกัน ทุกเมื่อ สืบไป

ในความมีน้ำใจระลึกนึกถึงนั้น หนึ่งก็เริ่มด้วยว่า ตอนนี้เข้าพรรษา จะอยู่กันพร้อมหน้าแล้ว ก็แสดงความเคารพนับถือกันไว้ เปิดฉาก ในวาระเริ่มต้นนี้ ให้เป็นสัญญาณของการที่จะอยู่ร่วมกันโดยผาสุก ก็มาทำการแสดงออกที่ดีต่อกัน แสดงความเคารพนับถือกัน เป็นการได้ผูกใจกันไว้แล้ว ในเวลาอยู่จำพรรษา เมื่อมีการปฏิบัติกิจต่างๆ ตั้งแต่ศึกษาเล่าเรียนเป็นต้นไป จิตใจก็จะสบาย อบอุ่นดี ไม่มีความเศร้าหมอง ไม่ขุ่นข้องใจอะไรๆ ทำให้ชีวิตแห่งการอยู่ร่วมกันนั้น มีบรรยากาศอันดี ที่ทุกบุคคลเป็นอยู่และปฏิบัติกิจหน้าที่ทั้งหลายด้วยความปลอดโปร่ง โล่งสบาย อบอุ่นใจ

